

KUML 19
72

KUML ¹⁹₇₂

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

OMSLAG: Ornamentmotiv fra lerkar, Myrhøj

Redaktion: Poul Kjærum
Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau
Tryk og indbinding: Andelsbogtrykkeriet i Odense
Klichéer: Odense Reproduktion

Skrift: Baskerville 10|12 og 9|10 pkt.
Papir: Semicote 120 g
Autoklichéer: Fremstillet i 48 lin.

Copyright 1973 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87 00 17661 3

INDHOLD / CONTENTS

<i>Søren H. Andersen</i> : Bro, en sen-glacial boplads på Fyn	7
Bro, a late glacial settlement of northern Funen	50
<i>Jens Aarup Jensen</i> : Myrhøj, 3 hustomter med klokkebægerkeramik	61
Myrhøj. Three houses with Bell Beaker pottery	114
<i>Hans Jørgen Madsen</i> : Vikingetidens og middelalderens keramik i Århus	123
Developments in Viking and medieval pottery in Århus	134
<i>Mogens Bencard</i> : Dansk middelalderlertøj med antropomorf dekoration. Et bidrag til den blyglaserede kandes historie	139
Danish medieval pottery with anthropomorphic decoration. A contribution to the history of the lead-glazed jug	175
<i>Otto Mørkholm</i> : En hellenistisk møntskat fra Bahrain	183
A Hellenistic coin hoard from Bahrain	195

BOPLADSEN MYRHØJ

3 hustomter med klokkebægerkeramik

Af Jens Aarup Jensen

Enhver udgravning har sin egen forhistorie – lang eller kort. I Myrhøjs tilfælde vil en detaljeret redegørelse kræve for meget plads. Kort fortalt: gårdejer Aksel H. Christensens længe nærede ønske om en undersøgelse af et oldtidsanlæg på hans mark førte til årelange udgravninger. De blev påbegyndt i 1968 af Aalborg historiske Museum og fortsatte herefter i samarbejde med Forhistorisk Museum helt til 1972, hvor man fandt det muligt at afslutte og søge at gøre resultaterne op (1).

Myrhøj er en samling gårde og huse i den jyske blæsts Vesthimmerland, nærmere bestemt i Strandby sogn, Gislum herred, Nordjyllands amt. De anlæg, som artiklen omhandler, ligger på »Hedegårdens« jorder 2 km fra Limfjordskysten ved Ertebøllebjerg og 1,5 km NØ for den kendte køkkenmødding.

Ertebølleegnens sandflugtshærgede jorder er righoldige på oldtidsfund. Det gælder også Myrhøjområdet, og det vil her være nødvendigt kort at omtale nogle anlæg fra bronze- og jernalder før stenalderbopladsen behandles. Vestligst på selve Myrhøj-området ligger en bronzealderhøj med to stenkredse om foden. Ved gravninger i den er der gjort fund fra yngre bronzealder og iagttaget spor af stenopbygninger, der kan have støttet en egekiste. 35 m SØ for højfoden er undersøgt en stenkiste fra ældre romersk jernalder, og med udgangspunkt fra gravhøjen er der i bronzealderen blevet opført en stenrække på næsten et par hundrede meters længde i retning mod SØ. Det var den, der gav stødet til vores undersøgelse.

STENRÆKKEN

Tid efter anden var Aksel Christensen under hedeopdyrkningen og de efterfølgende års pløjning af og til stødt på enkeltliggende lidt større sten, som selvfølgelig blev taget op og kørt væk. Kun en af stenene, der bar 5 indhuggede, skålformede fordybninger blev opstillet i »Hedegårdens« have. Der var næppe sket mere på det pågældende markstykke, hvis Aksel Christensen ikke havde været en udmærket iagttager og besjælet af en levende oldtidsinteresse. Han bed nemlig efterhånden mærke i, at stenene syntes at fremkomme på en lige linje, der sigtede op mod højen.

I forsommeren 1968 fik Aalborg historiske Museum af Nationalmuseet til opgave at undersøge, om der var noget om snakken med en oldtidsstenrække. Ved udgravningen, ledet af Oscar Marseen, blev det hurtigt fast-

slået, at Aksel Christensens iagttagelse var god nok. Med regelmæssige mellemrum, på 1–2 m, fremkom en række muldfyldte gruber, der tegnede sig med en ren, grå farve mod den omgivende sortbrune al. Det var hullerne efter de sten, som var forsvundet i ældre tid eller fjernet ved Aksel Christensens dyrkning. Mange steder var desuden bevaret små opklodsningsten, der har været anbragt som fundament omkring foden af de enkeltstående større sten. Af dem var kun 7 bevarede, hvoraf de seks lå væltede, mens en enkelt stadig stod lodret på sin plads. Lægges hertil skålstenen og en sten, der var bragt ud af position ved undersøgelsen af jernalderkisten, fås kendskab til 9 originale sten, der har været mellem 50 og 80 cm høje. Målt fra den ydre stenkreds om højen, hvor der forøvrigt fremkom endnu en skålsten med 54 indhuggede tegn, kunne stenrækken følges over en strækning på 156 m i øst-sydøstlig retning (foldeplanche). Afstanden mellem centrum af standsporene svinger mellem 1,5 og 2,0 m. Kun et enkelt sted var der et spring i rækken på 16 m's længde, som imidlertid må skyldes jorderosion.

Mod sydøst fortabte sporene sig helt. Kraftig erosion, formentlig jordfygning, har her helt og aldeles fjernet det jordlag, som stenene har været placeret på. Udgravningen blev mod øst ført helt ud til landevejen Viborg-Løgstør, og udgravningsfeltet nåede herved en samlet længde på godt 250 m. Men det lykkedes ikke at fastslå, hvor rækken sluttede, og hvor lang den oprindelig havde været.

På Revsnæs mark i Østhimmerland findes to parallelle stenrækker, der er 86,5 m lange og afsluttet for enderne af sten, der er højere end de øvrige i rækkerne (2). Dette er formentlig det eneste bevarede danske anlæg, der kan sidestilles med Myrhøjs stenrække. Men det er tænkeligt, at stenrækker tidligere har været mere almindelige. I ældre indberetninger til Nationalmuseet skal således være omtalt stenrækker, som udgår fra en høj eller forbinder høje. Der kan næppe være tvivl om, at stenrækken på Myrhøj er bygget i tilknytning til bronzealderens gravkult. De vigtigste indicier for denne antagelse er tilstedeværelsen af skålstenen midt i rækken, og at der er placeret endnu en skålsten i højfoden, hvor stenrækken slutter. Jeg skal her afstå fra en tolkning af anlægget, der må tages op i en større sammenhæng, men blot nøjes med at konstatere dets tilstedeværelse.

Ved Aalborg Museums undersøgelse af stenrækken blev der på to steder i profilvægge påvist et dybereliggende kulturlag, som blandt andet indeholdt lerkarskår af sent enkeltgravspræg. Lagene havde tydelig boplads-karakter og lå velbeskyttede under stenrækken og det ældre dyrkningslag, som denne var bygget på. Selve stenrækken havde yderligere tjent som en slags læskærm, hvorom der i tidens løb har samlet sig en fygesandsdrive, der yderligere har forsejlet stenalderkulturlagene og dækket stenrækken. Det lykkedes Marseen at skaffe midler til en særskilt undersøgelse af det

påviste kulturlag, og jeg lovede at medvirke, da vi tidligere havde haft et samarbejde om tilsvarende bopladsforekomster, som kort omtales senere i artiklen.

Bopladsundersøgelsen på Myrhøj indledtes i efteråret 1968 og fortsattes til begyndelsen af november, hvor sne og frostvejr tvang os til at holde inde. Næste år fortsattes undersøgelsen fra april til juni. I 1970 blev der ikke gravet, men derimod både i 1971 og 1972. I alt resulterede de 4 udgravningskampagner i afdækningen af 3 hustomter fra tidlig dolktid. I areal blev undersøgt omkring 500 m² ved fladeafgravninger, og desuden blev gravet tilsammen 499 m søgegrøfter, fortrinsvis med rendegraver.

Iagttagelser i snit og flade viser, at bopladsen har været anlagt oven i en sandfyldt sænkning i en ujævn, gruset moræneflade.

De tre hustomters indbyrdes beliggenhed fremgår af foldeplanchen, hvor også samtlige udgravningsfelter og søgegrøfter er angivet. Husene har efter gravebogen betegnelsen D, EAB og GAB. Som selvstændig enhed behandles under oldsagsgennemgangen desuden et udgravningsfelt vest for hus D, der forkortes VfD.

Hus D og GAB fremkom under stenrækken og ligger med en indbyrdes afstand på 40 m. Hus EAB fremkom syd for stenrækken i en afstand af 10 m fra hus D og ligger helt parallelt med dette.

Udgravningen af de enkelte husanlæg, der forinden var blevet lokaliseret i søgegrøfter, blev dels udført mekanisk med en gummiged, dels med mere traditionelle arkæologredskaber. Overjorden blev afskrabet med maskinen til den oprindelige oldtidsoverflade og anlæggene herefter undersøgt ved vandrette fladeafskrabbinger, foretaget med skovl og ske.

Fyldskifterne i de forsænkede dele af husgrunden blev undervejs opmålt i flere niveauer, og tegningerne suppleret gennem adskillige tværprofiler. Oldsagerne, herunder næsten alle lerkarskår, blev indmålt enkeltvis, dog undtaget flintafslag, der blev optaget feltvis.

Som det fremgår mere detaljeret af profilerne og lagbeskrivelserne (fig. 1–2 og 11–12) indeholder alle de tre huse et ensartet bundlag bestående af brunlig, let trækulholdigt sand. Herover følger i hus D og EAB et sterilt sandlag og endnu et kulturlag, som i hus D yderligere kan adskilles i to dele. Hus GAB's bundlag er udelukkende dækket af sterilt, gruset sand. I det sidstnævnte hus kan således kun udskilles én opholdsfase, mens der må have været to i hus EAB, og muligvis 3 beboelsesperioder i hus D.

Det er uvist, hvordan de sterile lag skal tolkes og hvorvidt de betegner væsentlige afbrydelser i benyttelsen af husene. Det var under udgravningen ikke muligt at se forskelle i indholdet af oldsager og oldsagstyper, lagene imellem, og fundmaterialet vil derfor blive behandlet som sammen-

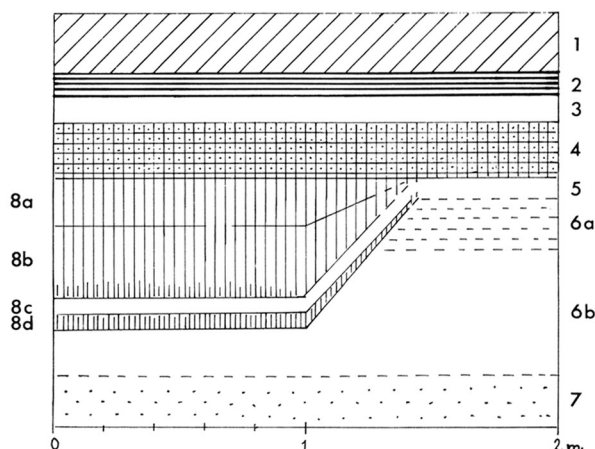

Fig. 1: Myrhøj-bopladsens jordlag. Skematisk udsnit af profilet fig. 2.

Lagbeskrivelse: 1: Pløjelag, grå sandmuld. 2: Al, sort-mørk-brunt fast sammenkittet sterilt sand. 3: Flyvesand, gult; drive aflejret omkring stenrække. Lagtykkelse 5–40 cm. Syd for stenrækken forsvinder laget, eller er helt omdannet til al. 4: Oldtidsmuldlag. Lagets øvre del som regel brunfarvet af al-udfældninger, men under de tykkeste dele af 3 er farven rent grå som lag 1. Laget indeholder grus i form af småsten/flint samt oldsager og trækulspartikler, men i mærkbart ringere mængder end kulturlagene 8. Stenrækken er anlagt oven i lag 4. I bunden af laget er enkelte steder set antydninger af ardfurer, angivet som prikkede streger på fig. 5. På foldeplanchen er lagets største udstrækning indstiplet ved interpolering mellem søgegrøftprofiler. 5: Sterilt, hvidligt sand, meget løst, forekommer især nord og vest for D. *Undergrund*: 6a: rødgult, sterilt sand = gl. al-horisont. 6b: Hvidligt, sterilt sand, ret fast, lagdelt med vandrette striber af udfældede jernforbindelser (Liesegang-ringe). 7: Morænegrus. Kulturlag i hus D: 8a grå farve, udseende omtrent som 4, men betydeligt større oldsagsindhold og færre små natursten. 8b: Større trækulindhold end 8a og farven præget heraf. En tynd kulstribе danner nedre afgrænsning (C-14 prøve K. 2067 udtaget fra denne stribе). Oldsagsindhold som 8a. 8c: Sterilt sandlag, svarer ret nøje til 5 bortset fra misfarvninger, der skyldes udfældninger ved vandgennemsvivning. 8d: Bundlag i husgrube, brunlig, let fedtet trækulholdigt sand af let grusagtig karakter. Oldsagsindhold som a og b.

Stratigraphy of the Myrhøj settlement. Schematized segment of section fig. 2. 1: Grey sandy mould. 2: Hardpan, black to dark brown conglomerated sterile sand. 3: Yellow drift sand around row of stones. 5–40 cm thick; south of the row the layer disappears, or is transformed into hardpan. 4: Ancient topsoil. The upper half usually stained brown by hardpan deposits, but under the thickest parts of layer 3 grey as in layer 1. Contains small stones and flint, and artefacts and charcoal, but in noticeably smaller amounts than in the occupation layers 8. The row of stones rests on layer 4. At the bottom of the layer are occasional traces of ard marks, shown as dotted lines in fig. 5. On the folding plate the maximum extent of the layer is marked by interpolating between trench sections. 5: Sterile, very loose, whitish sand, occurring especially north and west of house D. *Subsoil* 6a: Red-yellow sterile sand = ancient hardpan horizon. 6b: Whitish sterile sand; firm and stratified with horizontal streaks of precipitated iron compounds (Liesegang rings). 7: Moraine gravel. *Occupation layers in house D*: – 8a: Grey colour; appearance approximately as layer 4, but with considerably greater content of artefacts and fewer small stones. 8b: Greater content of charcoal than 8a, altering the colour. A thin streak of charcoal forms the lower limit (carbon 14 sample K. 2067 taken from this deposit). Artefacts as layer 8a. 8c: Sterile sand layer closely corresponding to layer 5 except for discolorations due to percolating water. 8d: Bottom layer in house pit; brown, slightly plastic sand of gravelly character, containing charcoal. Artefact content as 8a and b.

hørende enheder knyttet til hvert enkelt hus uden hensyn til beliggenhed i huset. Der er endnu ikke udarbejdet spredningsdiagrammer for sammenhørende lerkarskår, der er det eneste materiale på bopladsen, som er tilstrækkeligt følsomt for variationer indenfor kortere åremål, men nogle indledningsvise forsøg tyder på meget stor vandret og lodret spredning i lagene, der følger husgrubernes rundinger. En analyse af eventuelle lagmæssige forskelle i indholdet af lerkarskår vil derfor være meget tidkrævende, idet der for hvert enkelt skår må fordres en nøje vurdering af det lagmæssige tilhørsforhold, som ikke umiddelbart vil fremgå af dybdeindmålingen.

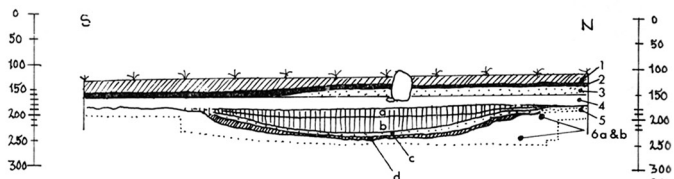
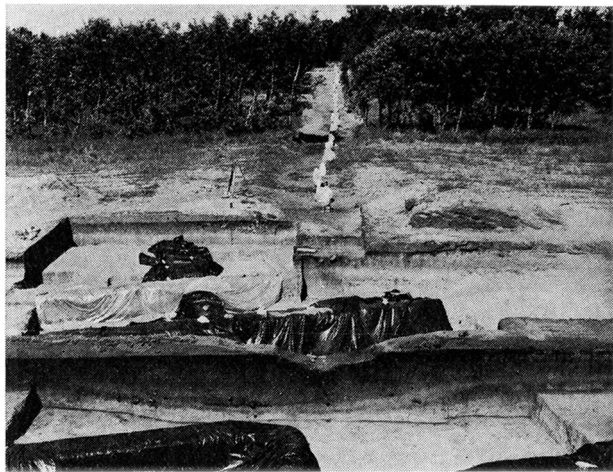
HUSTOMTER

Hus D (fig. 1–5), som var det første, der blev undersøgt, tegnede sig umiddelbart under oldtidsmulldlaget som et tilnærmelsesvis rektangulært, gråligt fyldskifte, ca. 7 x 14 m, med let afrundede hjørner og med længderetning Ø–V (med en afvigelse på 13° VNV–ØSØ). Afgrænsningerne stod skarpest mod nord, øst og syd, mens afgrænsningen mod vest var mere diffus, og under den vandrette afgravning trak østover.

Disse forhold genspejler umiddelbart konstruktionstræk i anlægget, hvor de østligste $\frac{2}{3}$ var nedgravet med stejle sider til en dybde af ca. 0,50 m.

Fig. 2: Hus D, profil S-N. Lagbeskrivelse som fig. 1. Bemærk trækulhorisonten nederst i lag 8b. I baggrunden rekonstrueret stenrække set mod højen. Stenrække indprojiceret på tegning.

House D, section S-N. Description as fig. 1. Note the charcoal horizon at the bottom of layer 8b. In the background the reconstructed row of stones running towards the barrow. The stones are projected onto the drawing.

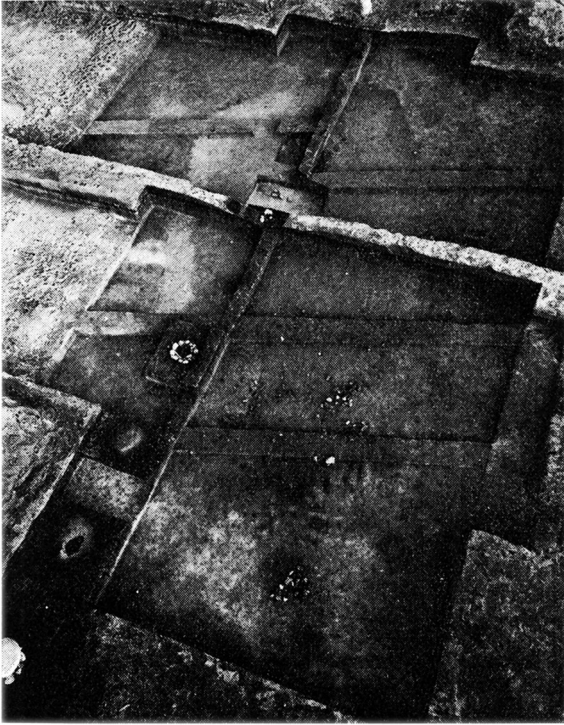

Fig. 3: Hus D i niveau ca. 1,90, set fra vest. I forgrunden tv. 3 muldfyldte stenhuller og et udgravet stenhul med opklodsingssten.

House D, about 190 cm below datum, viewed from the west. In the left foreground the row of stones is seen as two holes containing topsoil and one excavated hole with supporting stones.

Fig. 4: Hus D i niveau 2,00, set fra vest. Lag 8 c tegner sig som en lys bræmme langs nordsiden, og 8 d som en mørk bræmme langs sydsiden, jvf. fig. 1.

House D, 200 cm below datum, viewed from the west. Layer 8 c appears as a pale border along the north side and 8 d as a dark border along the south side, cf. fig. 1.

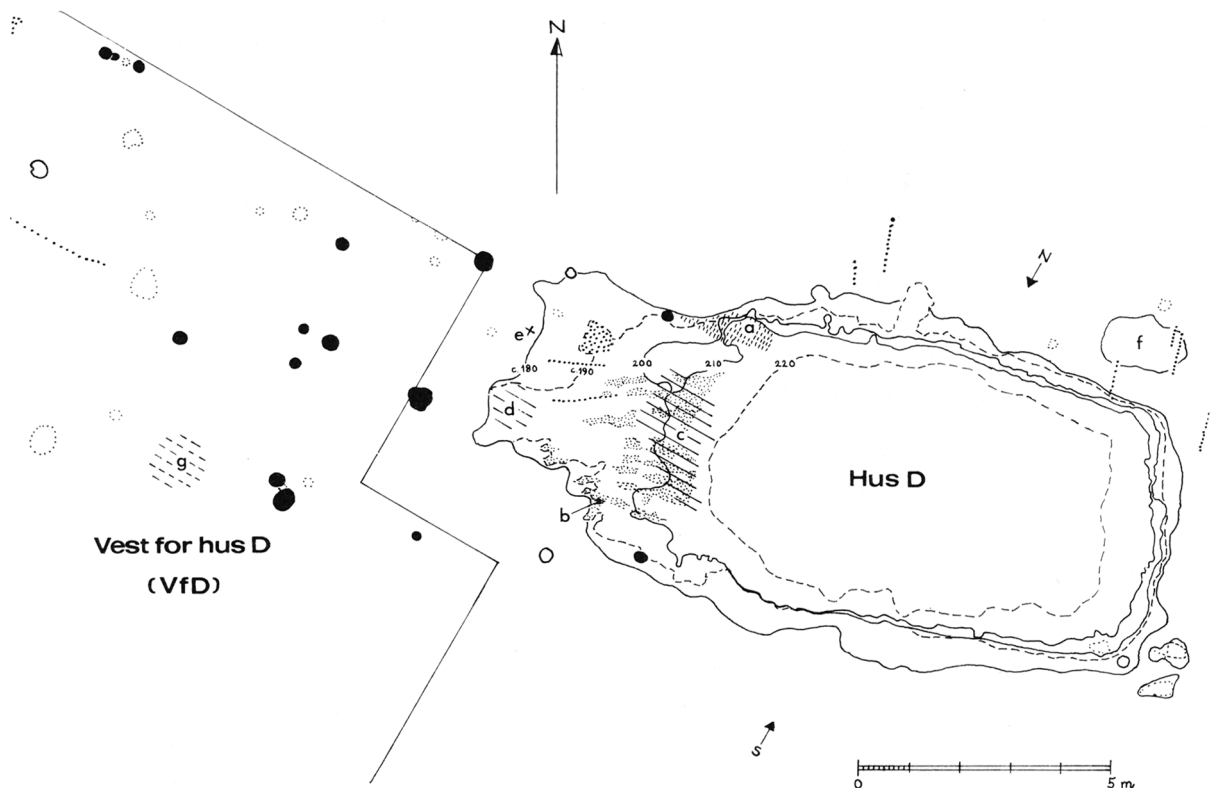

Fig. 5: Plan af hus D og udgravningsfelt VfD. Højdeforskel mellem kurverne er 10 cm. Pilene angiver S-N profilet. a: Koncentration af flintafslag. b: Striber i bund af »slidsk«. c, d, g: Koncentrationer af ildskørnede sten. e: Findested for håndledsbeskytter fig. 16. f: Grube. Prikkede linjer = ardfurer(?) nederst i lag 4, jvf. fig. 1.

Plan of house D and area VfD. The contour interval is 10 cm. The arrows indicate section S-N. a: Concentration of flint swarf. b: Stripes below floor level. c, d, g: Concentration of burnt stones. e: Provenance of bracer fig. 16. f: Pit. Dotted lines = ard marks(?) at the base of layer 4, cf. fig. 1.

Den vestligste tredjedel, derimod, var udformet som en slidsk, der skrånede jævnt ned fra det gamle overfladeniveau til bunden af nedgravningen. I overfladen af slidskens skråflade bemærkedes et fænomen, der ikke umiddelbart lader sig forklare: en række 10–20 cm bredde, ca. 3 m lange, nogenlunde parallelle striber i sandet opfyldt med brunligt, let gruset sand, der indeholdt en del trækul svarende til bundlaget i gruben. Striberne havde en vis lighed med brede ardfurer, men kan være spor af en bundbelægning nedlagt i det løse sand (fig. 5 b).

I vestenden af den forsænkede husgrund blev påvist to stolpehuller, der begge var delvis opfyldt med ildskørnede sten. I den øvrige del af forsænkningen kunne ikke påvises stolpespor trods ihærdig eftersøgning. Vest for den fremkom derimod spor af stolpesætninger i forlængelse af forsæknin-

Fig. 6: Lodret gennemskåret stolpehul i hjørne mellem udgravningsfelterne VfD og D, set fra syd. I stolpehulsfylden ses en økseplanke, slagsten og økseæg.

Vertically sectioned post-hole in the corner between area VfD and house D, viewed from the south. In the fill are an axe blank, striker and adze-edge.

gens afgrænsninger og i dens midtlinje. Stolpehullerne tegnede sig som grålige eller brunlige farvninger i overfladen af det lyse, sterile sandlag (lag 5). Stolpehulsfylden går sjældent særligt dybt, men hullerne kan undertiden i tværsnittene ses helt ned til en dybde af 50–60 cm, idet der ved vandgennemsvivning er sket svage grå- eller brunfarvninger af det underliggende sand. Det er ligeledes karakteristisk, at de tynde, vandrette striber af jernforbindelser (Liesegang-ringe) som normalt ses udfældet i det sterile sand (fx. lag 6 b) ofte mangler omkring stolpehullerne. I flere tilfælde indeholdt fylden i stolpehullerne flintafslag eller redskaber. Det nordligste af de to stolpehuller, der var iagttaget i vestvæggen af udgravningsfeltet ved hus D viste sig således at indeholde en økseæg, en økseplanke, to blokke, 3 flintafslag og en slagsten (fig. 6).

Ved snit viste det sig, at flere af de grålige pletter i undergrundssandet ikke var stolpehuller, men de er dog indtegnet på planen med en svag prik-kontur (fig. 5). I den nordvestlige del af udgravningsfeltet VfD fandtes desuden 2–3 stolpehuller, som ligger uden for hus D's væglinje, og derfor må tilhøre andre konstruktioner.

Der er forskellige tolkningsmuligheder af de stolpehuller, som ses i forlængelse af hus D: a) stolpehullerne stammer fra en konstruktion af pæle sammenbygget med hus D, men uden regulær husfunktion, b) Stolpehullerne betegner vestenden af hus D, som i så fald har været mere end 20 m langt og bestået af en forsænket og en ikke forsænket del. c) Stolpehullerne betegner en selvstændig, ikke forsænket huskonstruktion, som ikke er helt samtidig med D, men tilhører samme miljø og bebyggelse. Den mest rimelige af disse løsninger er nok, at stolpesætningen udgør en del af selve hus D, men det kan ikke bekræftes ved sammenligning med de to andre huse, da udgravningsfelterne her ikke er ført væsentligt uden for konturen af de forsænkede husgrunde.

Foruden oldsagsmaterialet, der vil blive behandlet nærmere nedenfor, fandtes i kulturlagene varierende mængder af ildskørnede sten. I den vestlige del af huset lå de samlede i et regulært stenlag, med en udstrækning på ca. 2,5 x 1 m (fig. 5 c), og midt for vestenden af den forsænkede husgrund forekom ildskørnede sten koncentreret inden for et område på ca. 75 cm i diameter i stærkt trækulfarvet sand, formentlig et regulært ildsted (fig. 5 d). Endelig må der her også nævnes en koncentration af flintafslag, der lå på husbunden i den nordvestlige del af det forsænkede område (fig. 5 a). Ialt lå her 1231 afslag, der svarer til 21 % af hele afslagsmaterialet fra hus D.

Hus EAB (fig. 7–11). Huset blev i 1971 lokaliseret i en søgegrøft som en forsænket husgrund, efter at Aksel H. Christensen havde gjort opmærksom på tilstedeværelsen af flintafslag i overjorden i dette område. Konturen af huset tegnede sig i lighed med hus D som et fyldskifte på 14 x 7 m orienteret V-Ø med en afvigelse i VNV-ØSØ retning på 8°. Et centralt parti

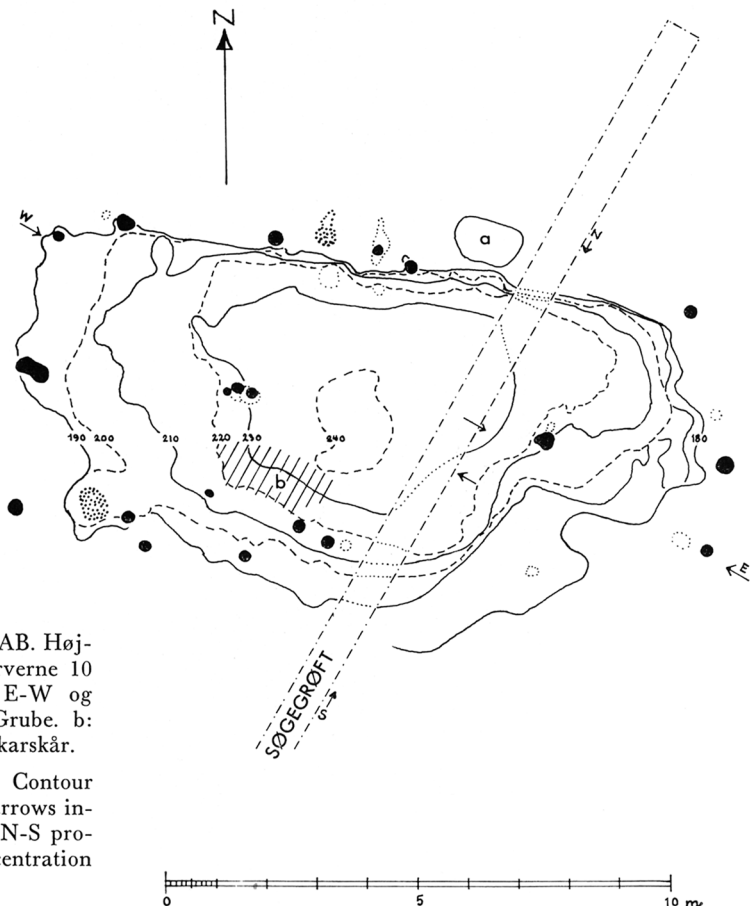

Fig. 7: Plan af hus EAB. Højdeforskel mellem kurverne 10 cm. Pilene angiver E-W og N-S profilerne. a: Grube. b: Koncentration af lerkarskår.

Plan of house EAB. Contour interval 10 cm. The arrows indicate the E-W and N-S profiles. a: Pit. b: Concentration of potsherds.

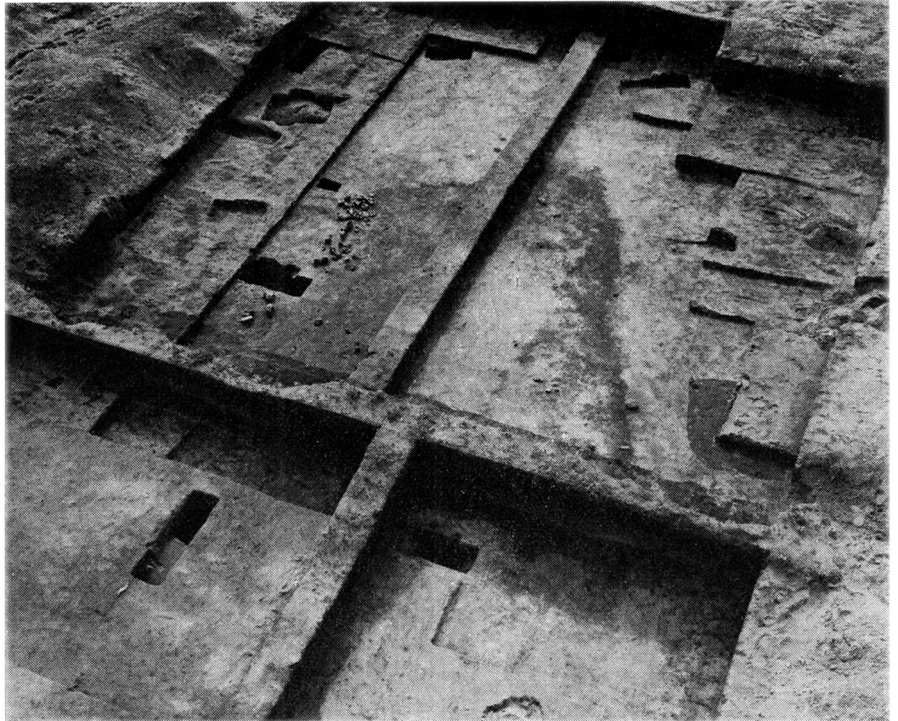
Fig. 8:
Hus EAB i ni-
veau 1,90, set
fra øst.

House EAB,
190 cm below
datum, viewed
from the east.

Fig. 9:
Hus EAB i ni-
veau 2,20, set
fra øst. Koncen-
tration af ler-
karskår delvis
frilagt i husets
sydside.

House EAB,
220 cm below
datum, viewed
from the east.
Concentration
of potsherds
partly exposed
at the south
side of the
house.

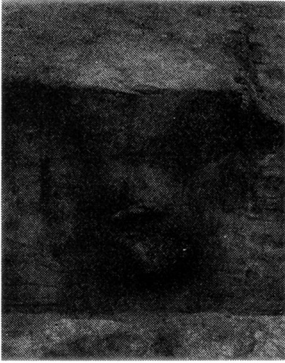

Fig. 10: Hus EAB, midtstolpehul i østgavl, lodret gennemskåret, set fra øst. Den øverste sten er kværnløberen fig. 15:1.

House EAB, vertically sectioned central post-hole in eastern gable-end, viewed from the east. The upper stone is the quern rubber fig. 15:1.

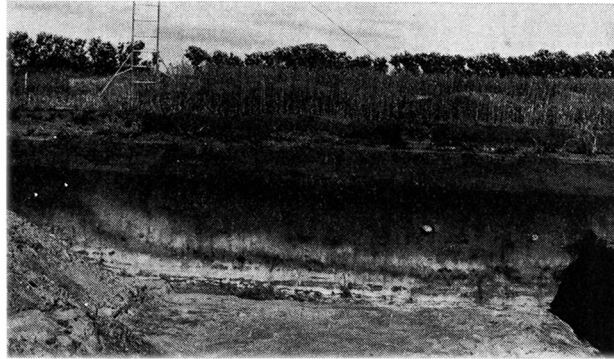
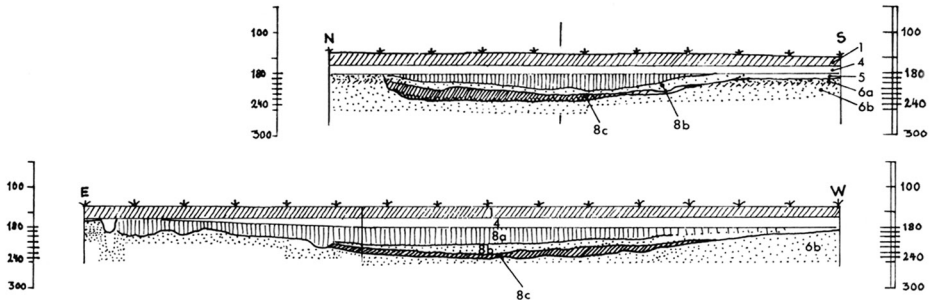

Fig. 11 a: Hus EAB. Nordlige del af profilvæg N-S, set fra vest.

House EAB, northern part of N-S section, viewed from the west.

Fig. 11 b: Hus EAB. Tværprofil N-S og længdeprofil E-W. Lag 1-6 = fig. 1, lag 1-6. Kulturlag 8 a = fig. 1. 8 a og b. 8 b = fig. 1. 8 c. Lag 8 c = bundlag, øverst lys gråt trækulholdigt sand som 8 d fig. 1.

House EAB, transverse section N-S and longitudinal section E-W. Layers 1-6 = fig. 1, layers 1-6; occupation layer 8 a = fig. 1, layer 8 a and 8 b; layer 8 b = fig. 1, layer 8 c; layer 8 c = bottom layer, above light grey sand with charcoal and below brownish sand with charcoal as fig. 1, layer 8 d.

på 6 x 5 m var dybest forsænket med bunden liggende 60 cm under oldtidsmuldlaget. Konturen var skarp og stejl langs nordvæggen, men temmelig diffus mod vest, øst og syd.

I dette hus påvistes 4 midtstolper (fig. 7 og 10) samt et antal vægstolper med indbyrdes afstande på 2,5-3 m svarende til afstanden mellem vægstolperne i hus GAB (se nedenfor) og afstanden mellem stolperne i området vest for hus D. Dog forekom flere steder supplerende stolpehuller især indenfor husets sydlige kontur. Sandsynligvis kan disse ses som vidnesbyrd om ombygningsfaser eller reparationer. Et par stolpehuller lignende forekomster havde stærkt trækulholdig gruset fyld og adskiller sig herved

fra de egentlige sikre stolpehuller, der tegnede sig på samme måde som hullerne i området VfD. De grusfyldte huller er markeret med kraftig prik-signatur på fig. 7. Et par tilsvarende fandtes i henholdsvis hus D og VfD, (fig. 5).

Midtstolpehullet i østgavlen tegnede sig usædvanligt tydeligt som en grå

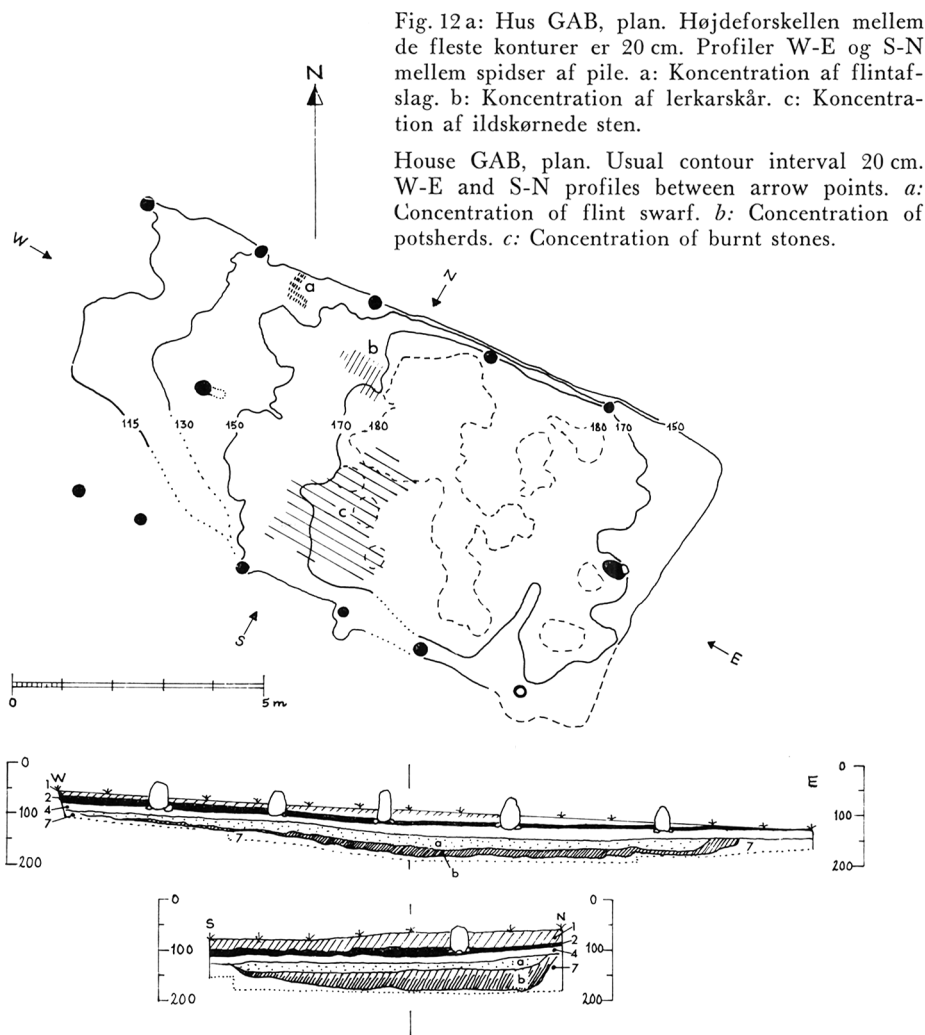

Fig. 12b: Hus GAB, længdeprofil W-E og tværprofil S-N. Stenrække indprojiceret. Lag 1-7 = fig. 1, lag 1-7. Kulturlag i husgrube: a: grusagtigt sand, delvis sterilt, men dog med indhold af enkelte flintafslag, trækul og skår. b: identisk med bundlagene c i hus EAB.

House GAB, longitudinal section W-E and transverse section S-N. Row of stones projected. Layers 1-7 = fig. 1, layers 1-7. Occupation layers in house pit: - a: Coarse sand, sterile apart from content of occasional flint chippings, charcoal and sherds. b: Identical with bottom layers c in house EAB.

Fig. 13: Hus GAB, vestlige stolpehul i husets nordvæg, set fra øst.

House GAB, western post-hole in the north wall, viewed from the east.

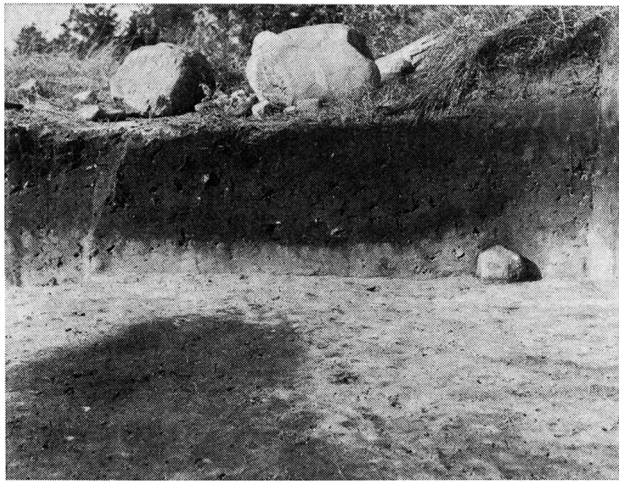

Fig. 14: Hus GAB, profilvæg i husets nordvestlige del, set fra øst. Stolpehul nr. 2 fra vest er gennemskåret yderst til højre.

House GAB, section in the north-western part of the house, viewed from the east. Post-hole no. 2 from the west is sectioned to the far right.

plet på 30 cm i diameter (fig. 10). Foruden andet oldsagsmateriale fandtes i sydsiden af det dybest forsænkede midterparti af huset et tætliggende lag af lerkarskår direkte på husbunden (fig. 7 b og 9). Skårene stammer i hovedsagen fra to kar, der har kunnet fuldstændig rekonstrueres (fig. 39–40).

Hus GAB (fig. 12 a–b) tegnede sig ligesom de foregående som et rektangulært fyldskifte orienteret VNV–ØSØ (afvigelse 24° fra V–Ø). Konturen tegnede sig skarpt langs nordvæggen og de nordligste dele af gavlparterne, men var mere diffus mod syd, hvor der er et let fald i terrænet. Fyldskiftet målte 12,5 x 6 m, og den østlige halvdel var forsænket ca. 0,5 m under den oprindelige overflade, mens vestenden også her, som i hus D, var udformet som en skrånende slidsk. I husets midtlinje blev påvist to stolpehuller, i den nordlige langvæg 5 (fig. 12–14), der var sat med nøjagtig 2,5 m mellemrum, mens afstanden mellem de 6 stolpehuller i sydvæggen varierede mellem 1,75 og 2,25 m.

I husets centrale del fandtes ved sydsiden et tæt lag af ildskørnede sten med en største udstrækning på 2,5 x 2,5 m (fig. 12 c). Ligeledes centralt i huset lå nogle samlede forekomster af lerkarskår, hvoraf 3 kar har kunnet nogenlunde fuldstændigt rekonstrueres (fig. 38, 47, 48). I husets nordvestlige del fandtes et lille koncentreret lag flintafslag ligesom i hus D. Det indeholdt ialt 499 afslag, svarende til 27 % af totalmængden af flintafslag i huset.

Udarbejdelsen af spredningsdiagrammer har vist, at størstedelen af oldsagsmaterialet stammer fra husets nordvestlige fjerdedel, og at der i østenden kun forekommer en mere sporadisk oldsagsindblanding i fylden. Dette antyder formentlig, at husets østende har været opholdsafdelingen.

Diverse småanlæg: Uden for nordsiden af hus D og EAB er begge steder fundet en grube på ca. 1,5 x 1,0 m i flademål (fig. 5 f og 7 a). Jordfylden i begge svarede til kulturlagene i hustomterne og indeholdt enkelte oldsager. Ingen af gruberne synes at have nogen indlysende betydning for husanlæggene.

I en søgegrøft syd for hus GAB er fundet 2 cirkulære stensatte ildsteder, som næppe har noget at gøre med dolktidsbopladsen, men nogen datering foreligger ikke (foldeplanchen).

Sammenfattende kan der om Myrhøj-husene siges, at de tegner sig som vest-øst orienterede fyldskifter med en udstrækning på op til 14 x 7 m. I eller i forbindelse med alle tre huse er fundet midt- og vægstolper. Afstanden mellem væggene er ca. 6 m. Husenes maksimale længde er ikke fastslået med sikkerhed, men minimum er det dobbelte af bredden. Om gavluformningen kan der ikke siges noget sikkert. Både lige eller rundede gavlkonstruktioner er mulige. De skarpeste afgrænsninger af fyldskifterne ligger mod nord og øst. Indgangspartier er ikke påvist, men døråbninger må snarest have været placeret mod vest. Husenes gulve er forsænkede 50–60 cm under et oldtidsmuldrag, der måske er et dyrkningslag yngre end husene, selvom det kun indeholder oldsagsmateriale, der er identisk med det, der foreligger i husene. Dette muldrag er senest i yngre bronzealder blevet forsejlet ved anlægning af en stenrække, der har forårsaget en yderligere tildækning i form af en sanddrive. Fundomstændighederne må derfor betegnes som noget nær de gunstigste, man kan forestille sig på dyrket mark: forseglede lag uden indblanding fra ældre eller yngre kulturer. Søgegrøfterne på bopladsen er udlagt så tæt, at der sandsynligvis ikke findes flere forsænkede hustomter end de tre undersøgte. Derimod er der mulighed for udgravning af supplerende oldsagsmateriale, og ikke forsænkede stolpekonstruktioner kan tænkes at forekomme, dels vest for EAB, men især umiddelbart nordvest for D.

OLDSAGSMATERIALE

Sten

De *ildskørnede sten*, der som omtalt under beskrivelsen af de enkelte huse undertiden ligger som tætte lag, er næst efter flintafslag og lerkarskår den almindeligste »oldsag«. Det er ikke muligt at afgøre, om stenene har været benyttet som kogesten eller om de har hørt hjemme på ildsteder. Stenene

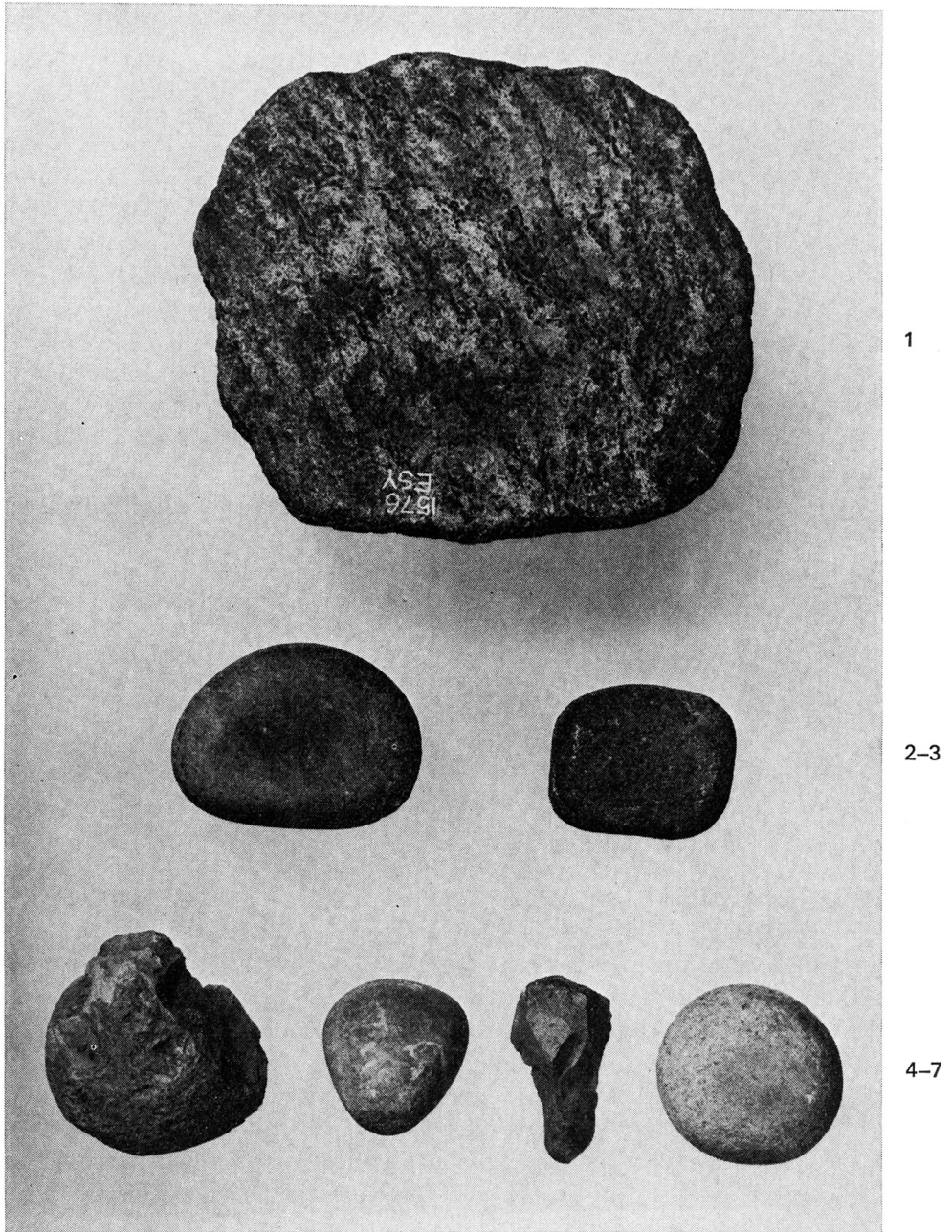

Fig. 15: Stor kværnløber fra midtstolpehul i hus EAB's østgavl. 2-3: Små kværnløbere. 4: Kugleformet knusesten af flint. 5: Slagsten, kvartsit. 6: Spids tilhugget slagsten af grå flint. 7: Knusesten med planslidte endeflader, kvartsit. 1:3.

1: Large quern rubber from central post-hole in eastern gable-end of house EAB. 2-3: Small rubbers. 4: Spherical striker of flint. 5: Quartzite striker. 6: Pointed striker of grey flint. 7: Quartzite striker with flattened ends. 1:3.

forekommer i alle dele af kulturlagene. Den gennemsnitlige størrelse overskrider sjældent 10 cm på længste led.

Kværnsten: Til de ildskørnede sten kan henregnes størstedelen af 60 mere eller mindre fragmenterede sten med slidflader, der kan bestemmes som kværnsten. 12 stk. er fra hus D, 7 stk. fra området vest for D, 18 fra hus GAB og 23 fra hus EAB. 23 stk. er små ubestemmelige fragmenter. 25, hvoraf 9 brudstykker, er små løbere. Det er håndstore sten, ofte kvartsitter, med en lille planslidt flade, hvor der som regel ses tydelige slidridser på tværs af stenens længderetning (fig. 15: 2-3). En enkelt af disse fra hus EAB har også været brugt som slagsten. 8 sten er løbere til større saddeformede/eller trugformede kværnsten. De er fordelt med 4 stk. i hvert af husene EAB og GAB. Tre af disse er nogenlunde hele. Den ene indgik i stenlaget i den centrale del af hus GAB. De to andre blev fundet i de østligste midtstolpehuller i de to huse (fig. 15:1).

Kværnligere er meget dårligt repræsenterede. Et brudstykke fra området vest for hus D kan stamme fra en lidt større ligger, mens tre andre snarest har været anvendt i forbindelse med de små løbere. Det største af disse stykker blev fundet øverst i stolpehullet ved SV-hjørnet af hus D.

Slibesten: 4 stenfragmenter med glatpolerede flader er sandsynligvis fra slibesten. De er fundet i D, Vfd og i GAB.

Slagsten, knusesten: Slagsten af kvarsit er meget almindeligt forekommende. Der er fundet 19 i hus D, 12 vest for D, 14 i EAB og 19 i GAB, i alt 64 stk. De kan gennemgående beskrives som små rullesten (fig. 15:5). Afknusningen af ender og hjørner er ofte ret begrænset. Lidt større kvartsitter med kraftigere afknusning forekommer dog også. Det er allerede under gennemgangen af kværnstenene nævnt, at en af slagstenene fra EAB også har været anvendt som en lille løber. Som bemærkelsesværdig må fremhæves et eksemplar fra hus EAB (fig. 15:7), der har planslidte endeflader og afknusninger på den øvrige del. Den minder stærkt om de pænere eksemplarer af yngre bronzealders og ældre jernalders talrigt forekommende knusesten, der har været anvendte som morterstødere.

Blandt 7 slag- eller knusesten af flint (fig. 15: 4) har de tre afknusninger på det meste af overfladen og er herved blevet slidt delvis kuglerunde.

Til gruppen af slagredskaber må endelig henregnes en spids tilhugget slagsten af grå flint, fundet vest for hus D (fig. 15:6).

Diverse sten: 6 små sten er af ukendt eller tvivlsom funktion. Det drejer sig om 1 stk. cementsten og 1 stk. al, der begge muligvis er tilskårne. I lille stk. ren feldspat, 1 sten med slidridser, 1 sten med en smal fure og 1 sten med en bredere fure.

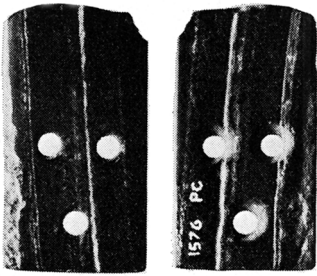

Fig. 16: Hus D. Håndledsbeskytter, over- og underside. Det ene hjørne er afbrækket til brug for geologisk bestemmelse. 1:1.

House D. Bracer, upper and under surface. One corner has been broken off to permit a mineralogical identification. 1:1.

Håndledsbeskytter: Et af de mere betydningsfulde enkeltfund på Myrhøj er et brudstykke af en smal håndledsbeskytter (fig. 16), der fandtes ved vestenden af hus D, lige uden for den grå aftegning af husgruben (fig. 5 e). Stenarten er hornfels pelit, der kan optræde herhjemme som istransporterede blokke fra Skandinavien. Mod syd træffes bjergarten som faststående i Mellemtyskland. På Geologisk Institut ved Aarhus Universitet, der har foretaget materialebestemmelsen, anså man det ikke for umiddelbart muligt at indkredse det præcise oprindelsessted.

Stykket måler 3,4 x 1,9 x 0,4 cm. Undersiden er plan, oversiden let hvælvet. Alle flader og kanter er glatslebne, også brudfladen. De tre gennemboringer ved enden af stykket er koniske og så ensartede, at de må være udført med samme bor. Hullerne har en diameter på henholdsvis 5 og 3 mm ved under- og overside.

Der kan næppe være tvivl om, at stykket bør indplaceres i gruppen af smalle håndledsbeskyttere og nærmest knytter sig til Sangmeisters form 1, selvom det er forsynet med tre huller (3). Smalle håndledsbeskyttere hører efter Sangmeister hjemme i de yngre klokkebægergrupper.

ORGANISK MATERIALE

Dyretænder, brændte ben: Til trods for meget dårlige bevaringsforhold for organisk materiale er der fremkommet rester af 3 dyretænder, som har været forelagt til bestemmelse hos U. Møhl, Kvartærzoologisk Laboratorium, Zoologisk Museum, København. Fra hus D stammer nogle dårligt bevarede emaljerester, om hvilke Møhl i brev af 2. juni 1971 har meddelt, at han er tilbøjelig til at tro at de stammer fra en okse, »en øvre, næppe frembrudt, 1. molar (m1)«. En tand fra området vest for hus D er så velbevaret, at den i januar 1973 har kunnet bestemmes som »en øvre, venstre bageste kindtand (m3) af en ung tamokse. Kun den øverste $\frac{2}{3}$ af tanden er bevaret, men viser at den ikke endnu har været frembrudt af kæben. Den ontogenetiske alder, som ikke endnu kan fastslås med sikkerhed, tyder på ca. 2 år, altså stammer tanden fra et yngre, ikke ganske udvokset individ«.

Den tredje tand er fra hus GAB. Det drejer sig om nogle emaljerester fra en kindtand, formentlig også af tamokse.

Selvom materialet således er lidet omfattende, synes det dog entydigt at pege på, at man i hvert fald har holdt ungkreaturer på bopladsen.

Foruden tænderne foreligger fra de tre huse 12 små fragmenter af brændte knogler, der endnu ikke har været indsendt til bestemmelse, men formentlig næppe vil kunne identificeres.

I alle tre huse forekommer mindre mængder af *muslingskaller*. I hus D en lille samling hjertemuslingskaller, der delvis omfattede uåbnede muslinger, ialt ca. 15–20 enkeltkaller, hvoraf ingen overstiger 2 cm i diameter.

I hus EAB fremkom kun et par skaller af østers og hjertemusling, i hus GAB to småbunker af skaller med ca. 1 m mellemrum. Den ene bestod af 30 hjertemuslingskaller omkring 2 cm store, og ca. 15 blåmuslingskaller af højst 5–6 cm længde. De lå samlede oven i en østersskal, der målte 10 x 8 cm. Den anden samling bestod af ca. 10 hjertemuslingskaller og 5 blåmuslingskaller af tilsvarende størrelse.

Muslinger har således ikke været daglig kost, og det er endda muligt, at skallerne har været indsamlet som råmateriale til fremstilling af kalkpulver, der har været brugt i lerkarrenes ornamentik.

Trækul forekom i kulturlagene i alle tre huse, oftest i små stykker, og aldrig i større koncentrationer. Ialt er indsamlet 43 prøver for vedbestemmelse og C14 analyse (se nedenfor).

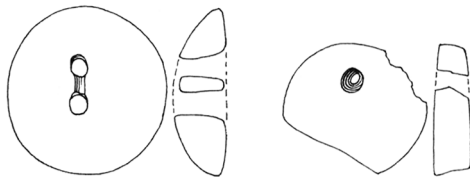

Fig. 17: Hus D. Ravknap og ravskive. 1:1.

Amber button and disc, house D. 1:1.

Rav: Kun i hus D blev der fundet rav, og kun 3 stykker (fig. 17). Det ene er en cirkulær ravknap, 2,2 cm i diameter, 0,7 cm tyk. Knappen har flad underside og hvælvet overside og er forsynet med to koniske gennemboringer, der er udført fra undersiden. Det andet stykke er en beskadiget cirkulær ravskive på 18 mm i diameter og med en tykkelse på 4–5 mm. Ved kanten findes en dobbeltkonisk gennemboring. Det tredje stykke er ikke nogen færdig form, men viser spor af bearbejdning. Det måler 15 x 13 x 7 mm.

Kornaftryk i lerkarskår: I 3 skår fra hus D og i 7 skår fra hus EAB er iagttaget sikre kornaftryk, som dog endnu ikke er forsøgt artsbestemt. Det er tænkeligt at flere vil kunne påvises ved systematisk botanisk gennemgang af skårmaterialet, og at der også vil findes andre planteaftryk.

FLINT

De uforarbejdede *flintaflag* fra samtlige udgravningsfelter, undtagen søgegrøfter, udgør tilsammen 14187 stk., der fordeler sig på følgende måde:

Hustomt D	område vest for D	hustomt EAB	hustomt GAB
5856 stk.	1203 stk.	5290 stk.	1838 stk.
41,3 %	8,5 %	37,2 %	13,0 %

Det fremgår af denne optælling, at hus GAB kun rummer omkring en tredjedel så mange aflag som hvert af de to andre huse, der begge indeholdt næsten lige mange. Dette forhold må have betydning for bedømmelsen af beboelsens relative varighed i de tre huse. Som tidligere nævnt udgør oldsagerne i hus GAB formentlig kun aflejringer fra en enkelt opholdsfase. Vi har derfor her måske et nogenlunde tal (ca. 1800) for hvor mange aflag, der produceres under et enkelt beboelsesophold, hvis eksakte varighed der dog ikke kan siges noget konkret om.

Til aflagene må bemærkes, at en meget væsentlig del af dem er *brede aflag*, d. v. s. at deres bredde vinkelret på slagretningen er lig med eller større end længden. På fig. 18 ses nogle få eksempler på denne aflagstype, der ofte har en kraftig slagbule og stump vinkel mellem slagflade og

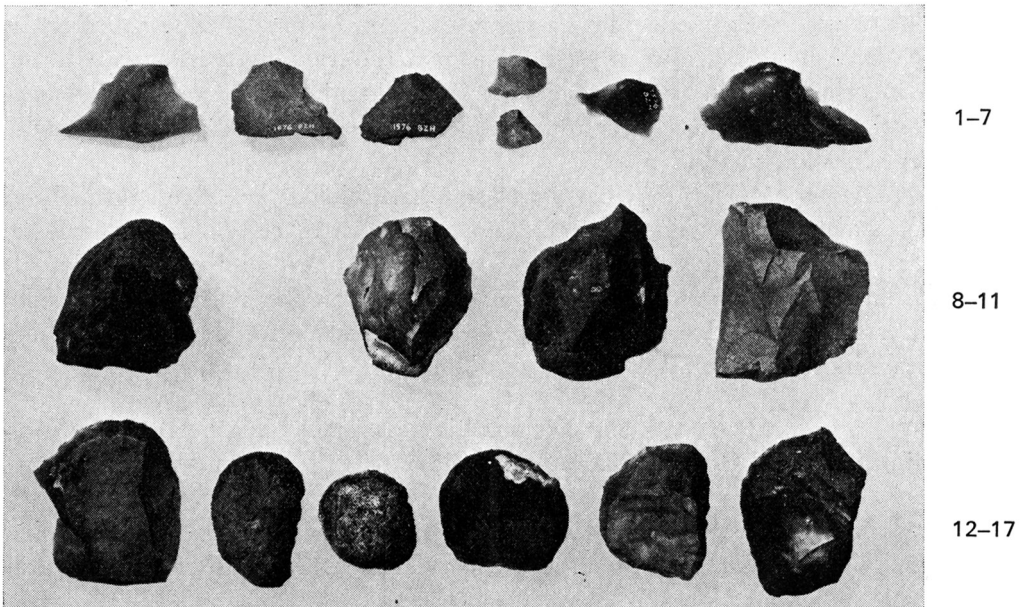

Fig. 18: 1-7: Brede aflag. 8-11: Blokke, hus EAB og hus D. 12-17: Skrabere, hus EAB. 1:3.
1-7: Broad flakes. 8-11: Cores, house EAB and house D. 12-17: Scrapers, house EAB. 1:3.

afspaltningsretning. Optællingen har vist, at disse brede afslag udgør en forbløffende fast og temmelig høj procentdel af materialet:

Hus D	område vest for D	hus EAB	hus GAB
26,8 %	26,1 %	29,1 %	28,3 %

Uden at ville gå nærmere ind på flinttekniske spørgsmål må anføres, at brede afslag bl. a. og muligvis fortrinsvis fremkommer ved tilhugning af større redskaber som flintplanker, økser, mejsler, dolke o. a. Om denne afslagstype forekommer i tilsvarende mængder indenfor andre stenalderkulturer skal være usagt, da der ikke foreligger optællinger fra andre bopladser.

Som råmateriale er benyttet både den almindelige sorte- til lys grålige, blanke flint, og den matte grå kalkholdige flint.

Optællingen af afslagene viser følgende procentuelle fordeling:

	hus D	område vest for D	hus EAB	hus GAB
blank flint:	68 %	77 %	70 %	55 %
mat grå flint:	32 %	23 %	30 %	45 %

En forskel mellem GAB og de to andre huse er her tydelig.

Den blanke flint synes foretrukket til redskaber som f. eks. skrabere, dolke, pile, mens den matte grå flint ofte er benyttet til økser og mejsler, formentlig fordi denne flint er sejere end den blanke og ikke splintrer så let, hvilket jeg har fået oplyst af en af mine udgravningsassistenter, Bjarne Lønborg, der i sin fritid øvede sig i flinttilhugning. Det skal dog i denne forbindelse bemærkes, at de ovenomtalte brede afslag ikke er specielt knyttede til den grå flint.

Råemnerne på Myrhøj har været små naturblokke, rulleflint, formentlig for størstedelens vedkommende i størrelsesordenen ca. 10 cm på længste led. Dette forhold giver sig klart udtryk i, at mere end en tredjedel af flintafslagene bærer større eller mindre rester af den naturlige overflade eller kalkskorpe. Der er beregnet flg. procentsatser for de respektive udgravningsområder:

	hus D	område vest for D	hus EAB	hus GAB
flintafslag med skorpe:	36,6 %	47,6 %	35,2 %	41,9 %

I hus EAB er det desuden blevet beregnet, at 58 % af afslagene af »blank« flint bærer rester af skorpe, mens der kun er tale om 20 % for den grå flints vedkommende.

Ildskørnet flint udgør kun omkring 3 % af afslagsmaterialet i husene. Man har åbenbart bevidst søgt at undgå at få flint i ilden.

I flintmaterialet har kunnet udskilles 61 egentlige *blokke*, hvoraf 63,9 % er af blank flint mod 36,1 % af mat, grå flint. 70 % har påsiddende kalkskorpe. Blokkenes længde varierer mellem 5–8 cm, bredden mellem 4–6 cm (fig. 18).

Hus D	område vest for D	hus EAB	hus GAB
22 stk.	3 stk.	31 stk.	5 stk.

Af *blokafslag* eller *bloklignende* afslag er udskilt 362. Det er fortrinsvis afslag fra den primære tilretning af rå flintemner, men nogle af dem nærmer sig dog egentlige blokke.

Disse 362 afslag fordeler sig på følgende måde:

Hus D	område vest for D	EAB	GAB
119 stk.	48 stk.	98 stk.	98 stk.
2,0 % af totalt antal afslag	4,0 % do.	1,9 % do.	5,3 % do.

Skrabere (fig. 18) er langt det almindeligste flintredskab på Myrhøj. I alt er der fundet 239 stk., inklusive fragmenter og beskadigede eksemplarer.

De fordeler sig på følgende måde:

hus D	område vest for D	hus EAB	hus GAB
71 stk.	40 stk.	49 stk.	79 stk.

De 79 stk. i hus GAB er et bemærkelsesværdigt højt tal, når man tager i betragtning, at mængden af øvrige oldsager i dette hus gennemgående er meget ringere end i de to andre huse.

Alle er almindelige skiveskrabere, hvis længde varierer fra 3,5–8 cm med bredder fra 3–6 cm. Den almindelige skraber er lavet af en ca. 5 cm stor flintskive, som er slået ud af en lille rund blok af naturflint, efter at denne er blevet tilrettet med et par afslag. Undertiden har man også benyttet et af disse afslag som skraber.

I overensstemmelse med den ovenfor skitserede fremstillingsmåde har 78,2 % af skraberne påsiddende kalkskorpe. Dette tal ville formentlig have ligget op mod 90 %, hvis alle fragmenter var blevet udelukket af beregningen, og denne altså kun havde omfattet de hele eksemplarer. De fragmenterede stykker udgør ialt 57 eksemplarer, hvoraf 22 danner en lille særskilt gruppe, der må betegnes som ægafslag eller ægafsprængninger. Disse viser naturligt nok ikke rester af kalkskorpe. Den almindelige »blanke« flint er det absolut foretrukne råmateriale: 91,6 % af de 239 stk. mod 8,4 % af mat grålig flint.

266 *retoucherede flintafslag* viser flg. fordeling:

	hus D	område vest for D	EAB	GAB
	73 stk.	34 stk.	112 stk.	42 stk.
med kalkskorpe	57,5 %	55,9 %	47,3 %	ikke beregnet
alm. »blank« flint	90,4 %	79,4 %	84,8 %	» »
brede afslag	28,8 %	26,5 %	24,1 %	» »

Den procentvise forekomst af stykker med påsiddende rester af kalkskorpe er 10–20 % højere end for de ubearbejdede afslags vedkommende. Dette må først og fremmest skyldes, at man som redskaber anvender de lidt større stykker.

At alm. blank flint tegner sig for 80–90 % af de retoucherede afslag stemmer overens med resultatet for skraberne og viser, at denne flinttype foretrækkes til skærende redskaber. Det kan næppe overraske, at brede afslag i denne gruppe viser omtrent samme procentsats som blandt de ubearbejdede afslag.

Jeg har ikke fundet det rimeligt ud fra formmæssige kriterier at opdele dette materiale i forskellige redskabsgrupper. Størstedelen af retoucheringen består af en fin brugsretouche, og hovedindtrykket er, at man ind imellem har benyttet tilfældige affaldsstykker som skærende redskaber, undertiden efter en let tildannelse. Enkelte flækkeagtige afslag samt nogle mere irregulære afslag har således fuldt retoucherede sidekanter.

Bor (fig. 19: 1–4) er kun påvist i 7 sikre eksemplarer (hus D 3 stk., vest for D 2 stk., EAB 1 stk., GAB 1 stk.). Borene er fremstillet af almindelige afslag, bl. a. brede afslag. Materialet er for lille og varieret til forsøg på en generel klassifikation. Som en særlig type kan der dog udskilles to tynde slanke borespidser, henholdsvis fra hus EAB og området vest for hus D. De er begge så spinkle, at de under brug må have været fæstnet i en eller anden form for holder (fig. 19-1).

Stikler (fig. 19: 5–11) er kun fundet i hus EAB, herfra foreligger 5 kantstikler, hvoraf den ene har dobbelt stikkelslag og er særligt bemærkelsesværdig, fordi den er fremstillet af et fladehugget brudstykke af en flintsegl (fig. 19: 9). To stikler er polyedriske (fig. 19: 10–11), d. v. s. at de har en bred, skraberagtig æg, der måler henholdsvis 1,2 og 1,3 cm.

Samtlige stikler er fremstillet af almindelig mørk, blank flint og har, bortset fra det fladehuggede stykke, påsiddende kalkskorpe.

Ildsten: I kulturlaget i bunden af den centrale del af hus GAB er fundet et 34 mm langt flækkefragment med butslidt ende, der må tolkes som en ildsten (fig. 19: 12).

Flækkesegl: (fig. 19: 13). Fra den østlige halvdel af hus D er flækkeseglen, som har meget tydeligt blandslid (»gloss«), samt retouchering af en sidekant.

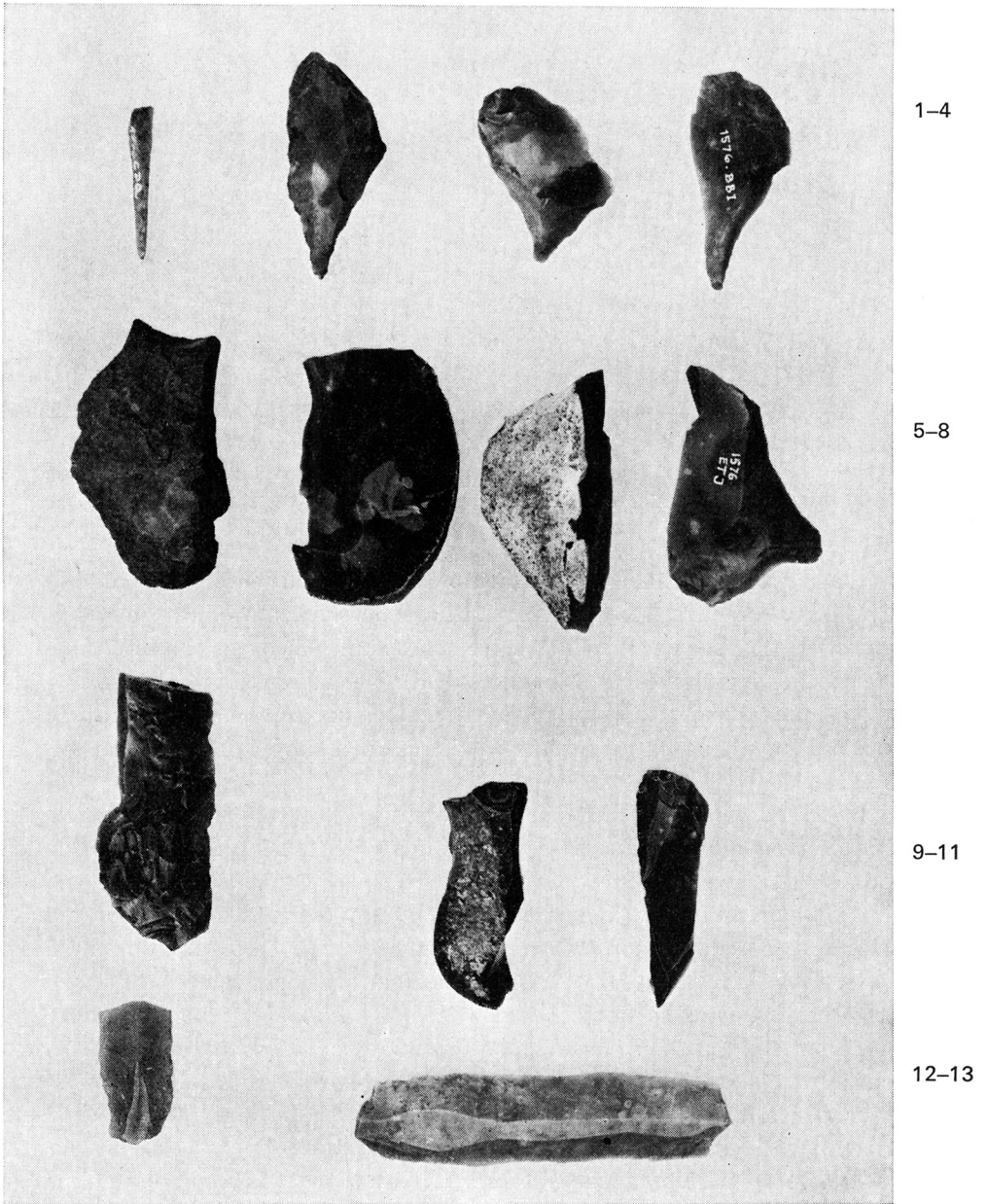

Fig. 19: 1: Slank borespids. 2-4: Bor. 5-8: Kantstikler. 9: Kantstikkel af fladchugget segl(?) - fragment. 10-11: Polyedriske stikler. 12: Ildsten, hus GAB. 13: Seglflække, hus D. 3:5.
 1: Slender awl point. 2-4: Awls. 5-8: Side burins. 9: Side burin on surface-flaked sickle(?) fragment. 10-11: Polygonal burins. 12: Strike-a-light, house GAB. 13: Sickle blade, house D. 3:5.

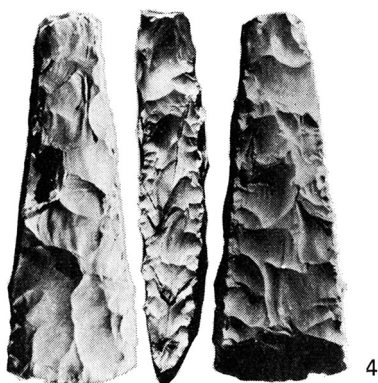
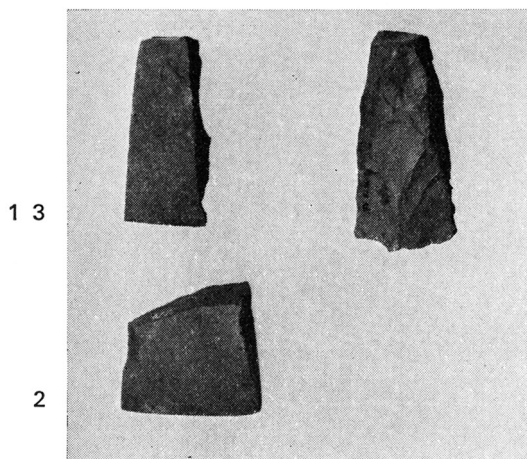

Fig. 20: Bredæggede tyknakkede huløkser, hus D. 1:3.

Broad-edged, thick-butted, hollow adzes, house D. 1:3.

Flækkeseglen og den ovenomtalte ildsten er de to eneste nogenlunde regulære flækker fra Myrhøj. Der kan ikke herske tvivl om, at de har været i brug på bopladsen, men det er et spørgsmål, om de er samlet op andetsteds, eller man selv har fremstillet dem. Som nævnt ses der hverken i afslags- eller blokmaterialet tegn på flækketeknik, selvom der blandt de retoucherede afslag er nævnt tilstedeværelsen af nogle få flækkeagtige afslag.

Økser-økseplanker: Færdige økser omfatter 3 typer, der hovedsagelig er fundet i og udenfor hus D og EAB, mens der ikke foreligger nogen fra hus GAB.

Tyknakkede retøkser: Der er 1 eksemplar (fig. 21: 1) som har kunnet samles af 3 brudstykker. Øksen er 16 cm lang, har en ægbredde på 5,5 cm og et nakkeindeks på 3,0 x 2,6 cm målt 2 cm fra nakken. Øksen har hist og her svage spor af slibning. Da den er gået i stykker, muligvis under omhugning eller opskærping, skal nakkemålene tages med forbehold. Det ene brudstykke fandtes i en jorddyng, der var afgravet med gummiged sydøstligt i hus D. De to andre stykker blev fundet med 4 m's mellemrum i den nordlige del af hus EAB allerøverst i kulturlagene.

Tyknakkede bredæggede huløkser (fig. 20): Materialet består af mindst 3 eksemplarer, alle fra hus D, kun den ene er hel (fig. 20: 4). Denne er færdighugget men usleben, og måler 15 cm i længden, ægbredde 5 cm, nakkebredde 3 cm, målt 2 cm fra nakken. Øksen blev fundet stående skråt med æggen opad i nordkanten af hus D. Bredsidens hulning vendte mod øst. Det er muligt, men ikke på nogen måde sikkert, at øksen kan opfattes som en votivned sættelse.

Et nakkefragment, 8,7 cm langt, med partiel slibning på alle fire sider

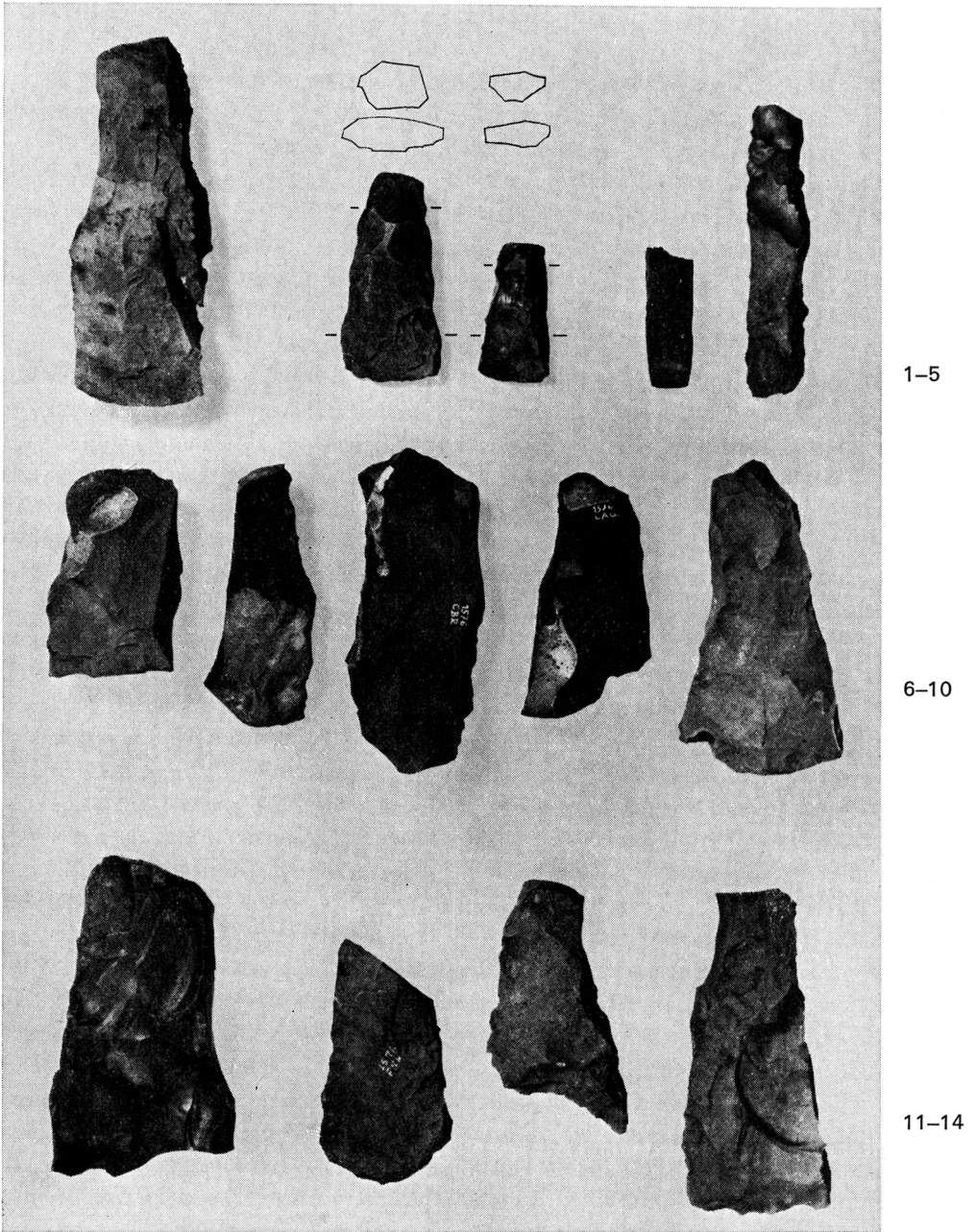

Fig. 21: 1: Tyknakket retøkse samlet af 3 brudstykker. 2-3: »Spidsnakkede« retøkser. 4: Ægfragment af mejsel, VfD. 5: Mejselplanke, EAB. 6-14: Økseplanker. 6: GAB, 7: D. 8-9: VfD. 10: VfD i stolpehul fig. 6. 11-14: EAB. 1:3.

1: Thick-butted vertical axe reconstructed from three fragments. 2-3: "Sharp-butted" vertical axes. 4: Edge fragment of chisel, area VfD. 5: Chisel blank, house EAB. 6-14: Axe blanks - 6: house GAB; 7: house D; 8-9: area VfD; 10: area VfD in post-hole fig. 6; 11-14: house EAB. 1:3.

svarer i proportioner til ovennævnte stykke (fig. 20: 3). Det tredje sikre stykke er et ægfragment, fuldstændig slebent, med en ægbredde på 5,8 cm (fig. 20: 2). Et nakkefragment fundet på bunden af den centrale del af hus D stammer sandsynligvis fra samme økse (fig. 20: 1). Ægfragmentet fandtes sammen med bl. a. en økseplanke i stolpehullet fig. 6.

Spidsnakkede flintøkser (fig. 21: 2-3): To retøkser fra hus EAB, der nærmest kan beskrives som små slebne kærneøkser er af særlig interesse, fordi der næppe kan være tvivl om, at de må henføres under typen Danske Oldsager II nr. 387. Det ene stykke er 6,0 cm langt, har en nakkebredde på 1,8 cm og en ægbredde på 3,2 cm. Det andet stykke er 9,0 cm langt med breddemål for nakke og æg på henholdsvis 2,5 og 4,2 cm. Begge stykker er forholdsvis groft tilhuggede to-sidede stykker med partiel, men til gengæld ret fin slibning. Det største eksemplar er fremstillet af en naturlig flintskive.

Denne økseform blev oprindeligt opfattet som en selvstændig type; men i 1954 har C. J. Becker (4) påvist, at de få kendte eksemplarer fortrinsvis er fremstillet af dolkforarbejder, og derfor nærmest måtte betragtes som tilfældige kuriositeter. Da de to Myrhøj-stykker foreligger i et klart miljø og ikke er fremstillet af dolkforarbejder, synes det nu at være rimeligt at vende tilbage til den ældre opfattelse, at det er en selvstændig type.

Økseplanker (fig. 21: 6-14): I alle tre huse samt området vest for hus D er fundet økseplanker, ialt 9 stk. (hus D 1, vest for D 3, EAB 4, GAB 1). Fem er af grå flint, 1 af decideret blank flint, mens 3 er af en mat sortgrå flint, muligvis grubeflint. Nogle af stykkerne er overbrudte og derfor svære at definere formmæssigt, men i det mindste er halvdelen af dem forarbejder til bredæggede tyknakkede økser. De tre ovenomtalte sikre eksemplarer af denne type er huløkser. Med baggrund i økseplankerne er det derfor rimeligt at betragte denne økseform som typisk for Myrhøj-miljøet.

Mejsler, mejselplanker (fig. 21: 4-5). Materialet består kun af et eksemplar af hver slags. I området vest for hus D er fundet et ægfragment af en retmejsel med nærmest kvadratisk tværsnit og slibning på alle fire sider. Stykket er fremstillet af grå flint. Dets største mål er 6,0 x 1,9 x 1,8 cm. I hus EAB fremkom en planke til en tilsvarende mejsel temmelig groft tilhugligt at betragte denne økseform som typisk for Myrhøj-miljøet.

Slebne afslag: 48 afslag af slebne redskaber vidner om brug og opskærping af økserne. Halvdelen stammer fra hus EAB, den anden halvdel fra hus D og området vest for D. Derimod er der ikke fundet nogen i hus GAB, hvilket ikke er forbavsende, da der, bortset fra en overbrudt planke, heller ingen økser eller mejsler fandtes i dette hus.

De slebne afslag synes for størstedelen at kunne stamme fra de allerede omtalte brudstykker af økser. To afslag fra hus D stammer fra en hulsleben økseæg, og 1 stykke fra området vest for D kan muligvis stamme fra en ca. 1000 år ældre tyndnakked økse og antyder, at Myrhøj-folkene ikke

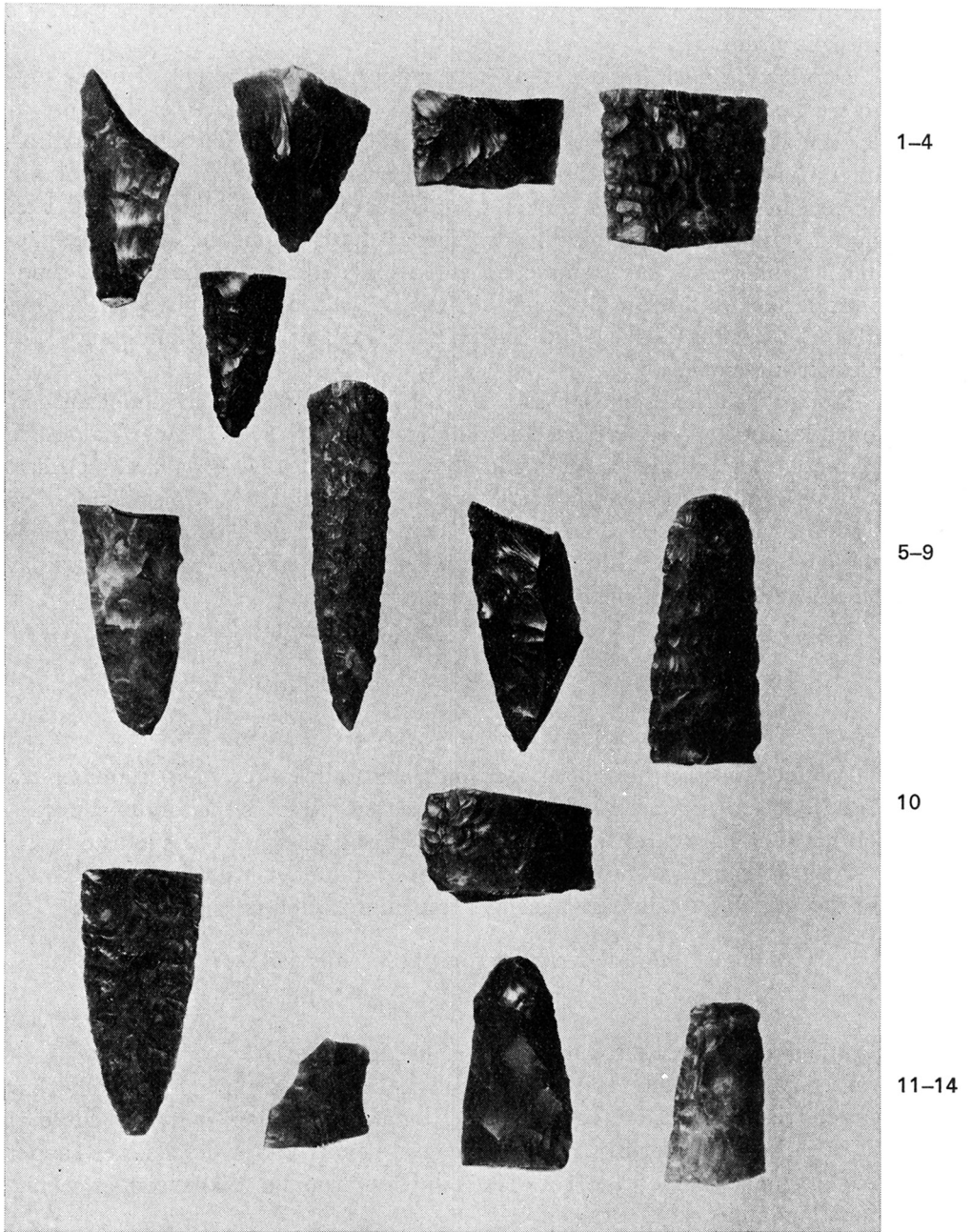

Fig. 22: Dolkfragmenter. (1-4: Hus D, 5-10: VfD, nr. 10 parallelhugget, 11-13: EAB, 14: GAB). 3:5.

Dagger fragments (1-4 house D; 5-10: area VfD, no. 10 parallel-flaked; 11-13: house EAB; 14: house GAB). 3:5.

har undset sig for at gå og samle oldsager og bruge dem som råmateriale til egne produkter.

Dolkbrudstykker (fig. 22: 1-14): 14 dolkbrudstykker udgør et af de vigtigere holdepunkter for den kronologiske og kulturhistoriske placering af Myrhøj-miljøet. Et brudstykke fundet vest for hus D har tydelig parallelhugning, og de øvrige bestemmelige stykker hører formentlig også til blandt de ældste lancetformede dolke. 4 stammer fra dolkspidser, hvoraf 1 er stærkt opskærpet, 5 er midtbrudstykker, 3 basisfragmenter, og endelig er der 2 stykker, som kan stamme fra enten spids eller basis. Fordelt på fundområder er der tale om følgende tal: hus D 4 stk., vest for hus D 6 stk., hus EAB 3 stk., hus GAB 1 stk. Sidstnævnte fandtes i oldtidsmuldlaget, der dækker husgruben.

Fladehuggede pilespidser (fig. 23: 1-15): I alle husene er fundet trekantede fladehuggede pilespidser af dolktidstype, ialt 15 stk. Over halvdelen er mere eller mindre beskadigede eller overbrudte. De 12 stk. er nærmest af type som Danske Oldsager II, nr. 575, der har let buede sidekanter og dyb indskåret basis (1-3 og 7-15) og henregnes til de ældste typer, der optræder sammen med tidlige lancetformede dolke, hvilket Myrhøj-materialet således yderligere bekræfter.

De 12 pile er fordelt på følgende udgravningsområder:

Hus D	område vest for D	hus EAB	hus GAB
2 stk.	1 stk.	7 stk.	2 stk.

To noget slankere pilespidser med mere lige sidekanter, (4-5) stammer fra hus D, og endelig er der i hus EAB fundet en pilespids med indbuede sidekanter, (6). Den svarer til DO II nr. 574, der også regnes til de ældste typer.

Forarbejder til fladehuggede pilespidser er fundet i alle husene (fig. 23: 16-25). De ialt 10 sikre stykker har følgende fordeling:

Hus D	område vest for hus D	hus EAB	hus GAB
2	0	6	2

Tre af forarbejderne fra hus EAB er brede afslag.

Der kan ikke være tvivl om at pilene og formentlig også dolkene har været fremstillet på selve bopladsen, og udformningen henviser entydigt til et tidligt dolktidsmiljø. Det må særligt bemærkes, at der ikke er fundet fladehuggede segl, bortset fra det ene lidt tvivlsomme stykke, som er sekundært omdannet til en stikkel.

Tværpile (fig. 23): Af tværpile foreligger 4 fra hus EAB og 1 fra området vest for hus D. De fire er regulære mellemneolitiske tværpile forarbejdet af spåner og med lige sidekanter; men den femte, der er fundet centralt i hus EAB, er lavet af en flække og har indbuede sidekanter, altså en god ældre stenalders type.

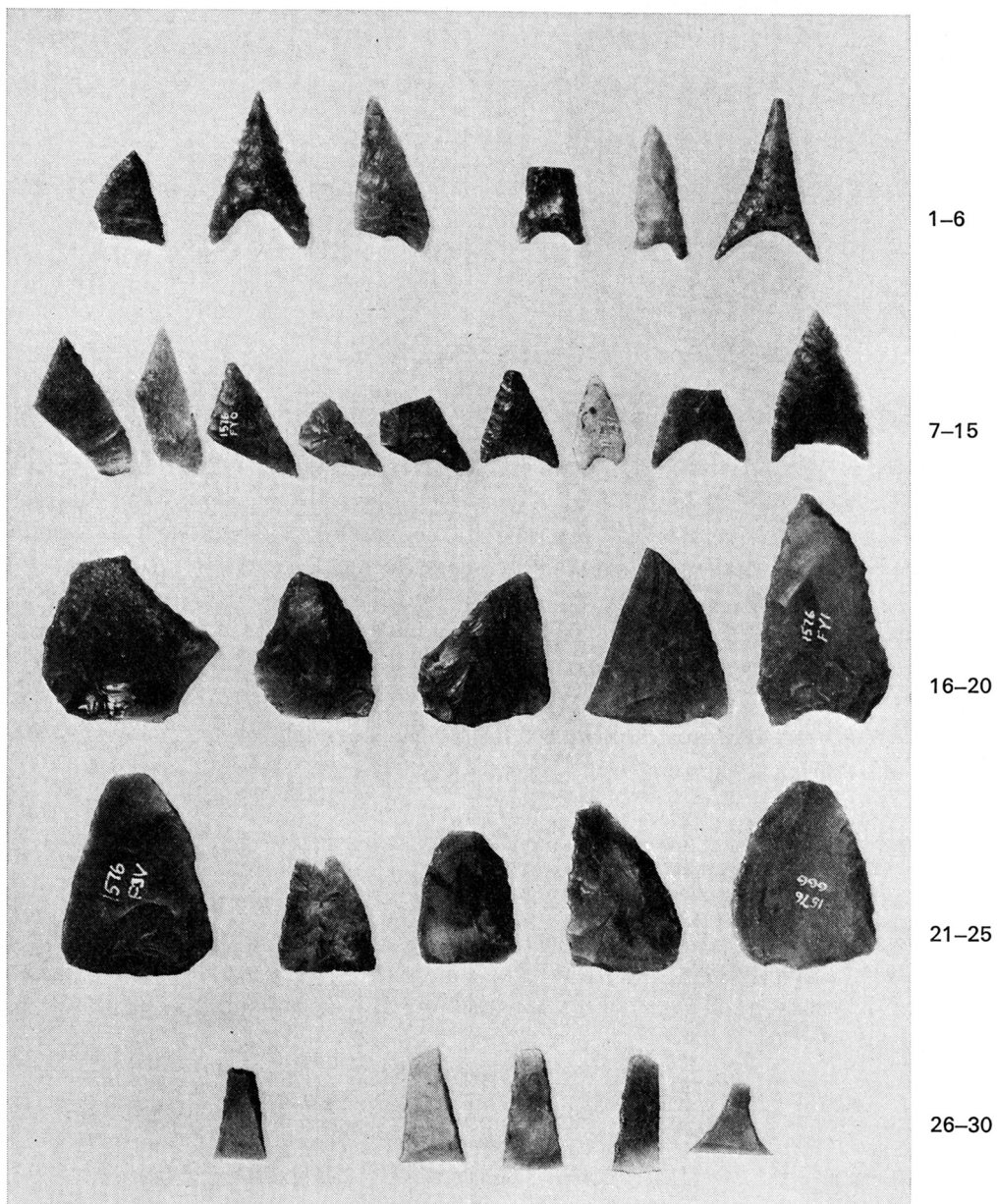

Fig. 23: 1-15: Fladehuggede pilespidser (1: VfD, 2-5: D, 6-13: EAB, 14-15: GAB). 16-25: Forarbejder til fladehuggede pilespidser, 26-30: Tværpile (26: VfD, 27-30: EAB). 3:5.

1-15: Surface-flaked arrowheads. (1: area VfD; 2-5: house D; 6-13: house EAB; 14-15: house GAB). 16-25: Unfinished surface-flaked arrowheads. 26-30: Transverse points (26: area VfD; 27-30: house EAB). 3:5.

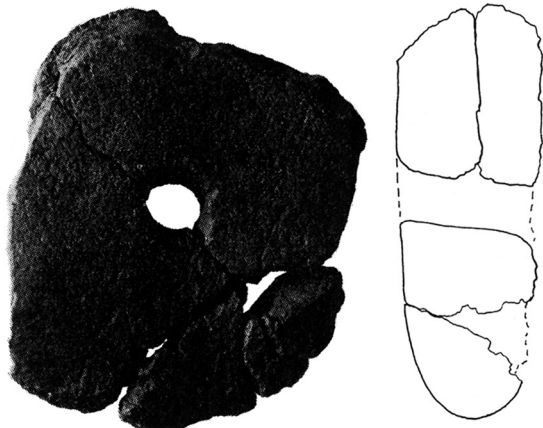

Fig. 24: Vævevægt, hus D. 1:1.
Loom weight, house D. 1:1.

LER

Vævevægte: (fig. 24): På husbunden i østenden af hus D er fundet en enkelt vævevægt af ler. Den var temmelig opløst ved fremkomsten, men det meste af den ene side har dog vist sig nogenlunde velbevaret. Ved kanten af hullet ses tydelige slidspor efter ophængningen.

6 lerkulper (5 fra hus D, 1 fra hus EAB) opfattes som brudstykker af vævevægte eller tenvægte. På et af stykkerne fra hus D ses der endnu en rest af ophængningshullet.

Lerkar: Der blev ialt fundet 4143 lerkarskår, heri ikke medregnet 629 meget små skår og afskalninger af skår. De 4143 skår fordeler sig således:

Hus D	område vest for D	EAB	GAB
1817 stk.	412 stk.	1575	339

Ved optællingen har jeg prøvet at undersøge, om der er et nogenlunde fast fordelingsmønster af side-, rand- og bundskår, samt forholdet mellem antal af ornamenterede skår contra uornamenterede. Det resulterede i flg. tal og procentsatser:

	hus D		område vest for D		hus EAB		hus GAB	
	stk.	%	stk.	%	stk.	%	stk.	%
sideskår	1473	81,0	360	87,1	1282	81,4	243	71,7
randskår	228	12,6	36	8,7	201	12,8	55	16,3
bundskår	116	6,4	16	3,9	92	5,8	41	12,0
orn. skår	669	37,2	102	24,8	408	26,0	171	50,4
uorn. skår	1148	62,8	310	75,2	1167	74,0	168	49,6

Bortset fra de skårkoncentrationer i EAB og GAB, der blev omtalt under gennemgangen af husene, blev lerkarskår fundet spredt jævnt i kultur-

lagene. Skårene i hus GAB var gennemgående større end i de to andre huse, og en del har kunnet sammensættes. Dette gælder også for hus EAB, mens der fra hus D kun har kunnet samles ret få skår. Bortset fra en nogenlunde samlet forekomst af skår fra en enkelt skål var der i området Vfd tale om et stærkt fragmenteret skårmateriale, hvor de enkelte skår sjældent er større end nogle få kvadratcentimeter.

Ovenstående optælling og procentberegning synes især at give nogle tal-mæssige værdier for lerkarrenes fragmentationsgrad i de respektive huse, hvilket vil kunne tolkes som et udtryk for beboelsens varighed de enkelte steder. Kort sagt, jo længere man har boet på stedet, des flere lerkar går itu og bliver trådt mere og mere i skår.

Forholdet mellem antallet af ornamenterede og uornamenterede skår tegner ikke nogle klare forskelle mellem husene. Tallene giver derimod måske et billede af ornamenteringens omfang på karrene. Den nogenlunde lige-

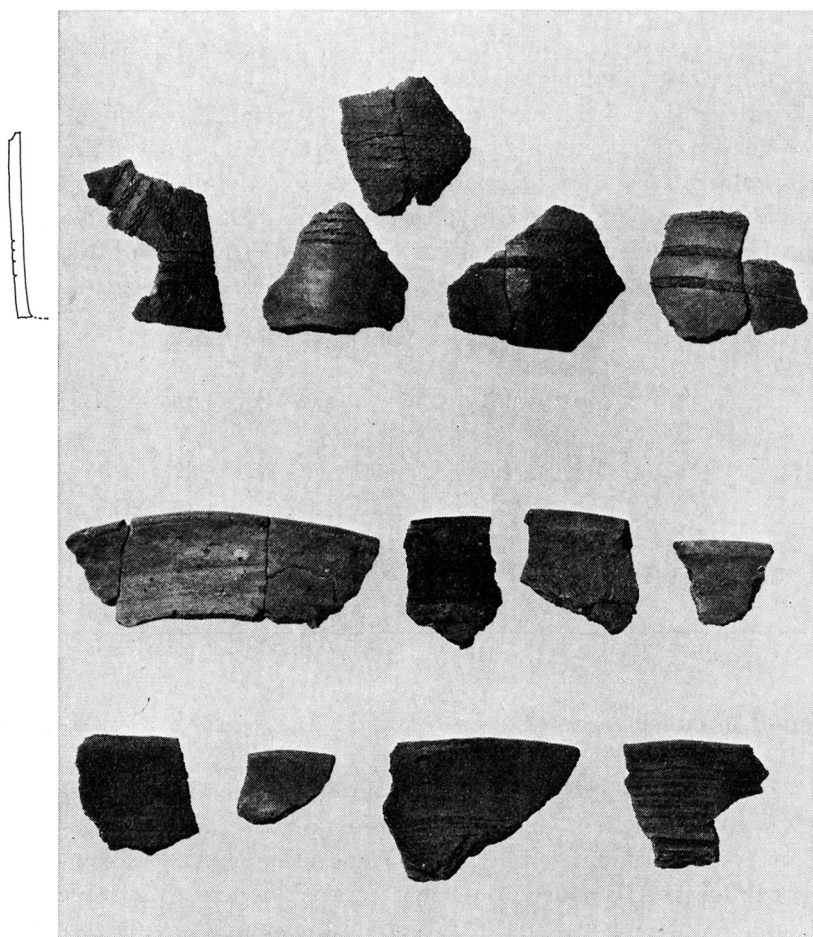

Fig. 25: Hus D, ornamenterede lerkarskår. 2:5..

1-4: Retvægede bægre, form 4 med streg-, tandstok- og cardiumornamenter.

5-12: Randskår af 8 forskellige form 1 bægre med horisontal fureornamentik.

Decorated sherds, house D. 2:5.

1-4: Straight-walled beakers, form 4 with incised, and Cardium decorations.

5-12: Rim sherds of eight different form 1 beakers with horizontal groove ornament.

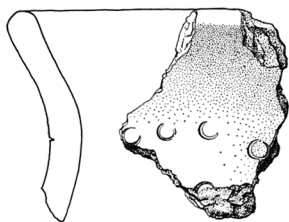

Fig. 26: Hus D, randskår ornamenteret med cirkelstik. 1:2.

Rim sherd decorated with circle stamp, house D. 1:2.

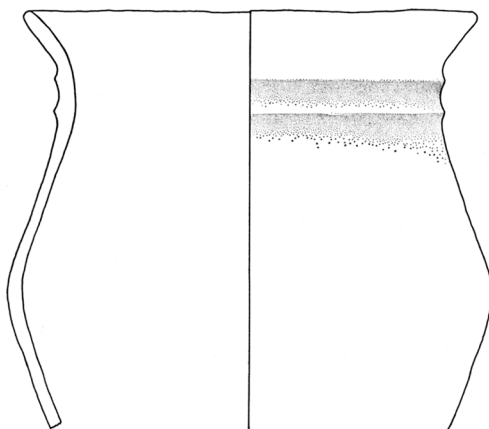

Fig. 27: Hus D, restaureret lerkar med plastisk ornamentik i form af to »ribsber«. 1:4.

Restored pot with plastic ornament (cordoned rim) house D. 1:4.

lige fordeling i hus GAB skyldes således formentlig, at der her er mange kar med ornamentik på størstedelen af karsiden.

Ornamentikken deler sig i fire hovedgrupper, dels efter mønsterkarakter, dels efter det anvendte ornamenteringsredskab (fig. 25–27): a) horisontale omløbende linjer eller furer i stærkt varierende bredde og dybde, formentlig trukket med en pind, en benspatel, eller et stykke flintafslag; b) almindelig streg eller linje; c) tandstok; d) cardium. En diverse-gruppe omfatter nogle få skår med indstemplede ornamentter af anden art, f. eks. cirkelstik, samt skår fra et kar i hus D med plastisk ornamentik.

	område							
	hus D		vest for D		hus EAB		hus GAB	
	stk.	%	stk.	%	stk.	%	stk.	%
horisontale furer	426	63,7	87	85,2	283	69,4	96	56,1
streg	81	12,1	6	5,9	52	12,7	68	39,8
tandstok	24	3,6	5	4,9	37	9,1	5	2,9
cardium	100	14,0	2	2,0	34	8,3	1	0,6
diverse	38	5,7	2	2,0	2	0,5	1	0,6
ialt	669	100 %	102	100 %	408	100 %	171	100 %

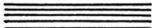

Det samlede antal ornamenterede skår er 1350 stk. d. v. s. 32 % af skår-materialet.

Den *horisontale linje- eller fureornamentik* (fig. 38–43) dominerer ganske entydigt Myrhøj-keramikken. Gennemsnittet for alle fire udgravningsområder er 66 % af alle ornamenterede skår. Denne ornamentik forekommer på retvægede bægre (fig. 55 og 60), men er især knyttet til svajede bægre, der varierer i størrelse fra små til meget store af karakter som for-

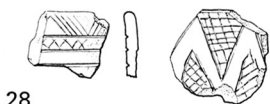
rådskar. Ornamentikken dækker uden undtagelse kun overdelen eller den øverste tredjedel af de svajede bægre. På et meget lille bæger fundet i området umiddelbart vest for hus D ses den horisontale afstribning udført i stregteknik og kombineret nedentil med en afsluttende række af hængende trekanter (fig. 29).

Streg-, tandstok- og cardiumornamentering (fig. 33) benyttes på Myrhøj til mønstre, der må betegnes som ren klokkebægerornamentik. Mest udpræget er zoneornamenter, d. v. s. vandrette ornamentbånd med kryds- eller skråskravering, adskilte fra hinanden af blanke zoner (fig. 30–32).

Der foreligger 4 motiver:

- zoner af parallelle streger*: fig. 54
- zoner med skråskravering*: fig. 31
- zoner med krydsskravering*: fig. 32
- zoner med bueskravering*: fig. 30

De fire motiver er Clarke's nr. 1, 2, 4, 5 (5). Jeg har endnu ikke undersøgt mønstrenes relative hyppighed på Myrhøj i en præcis analyse, men det fremgår umiddelbart at kryds- og skråskraverede zoner er de eneste almindeligt forekommende. Zoner af parallelle linjer ses kun i enkelte tilfælde, og bueskravering kun på et enkelt kar fra hus GAB (fig. 30).

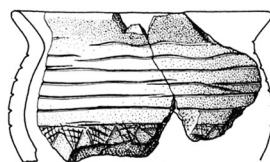

28

Fig. 28: Hus D, skår af minibæger med fin stregornamentik. 1:2.

Sherds of miniature beaker with fine incised ornament, house D. 1:2.

Fig. 29: VFD; lille form 2 bæger. 1:2.
Small form 2 beaker, area VFD. 1:2.

29

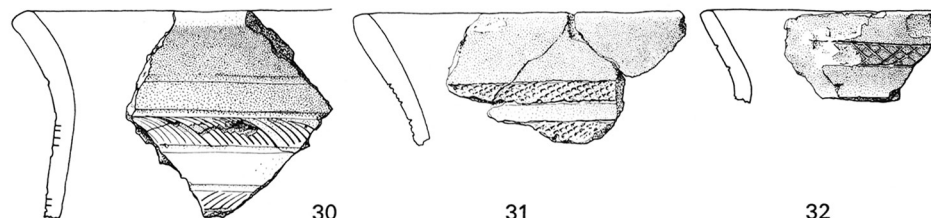
Fig. 30: Hus GAB. Bueskraveret zoneornament. 1:2.
Bow-hatched zone ornament, house GAB. 1:2.

Fig. 31: Hus EAB, skråskraveret zoneornament (tandstok). 1:2.

Obliquely hatched zone ornament (notch-stamp), house EAB. 1:2.

Fig. 32: Hus EAB, krydsskraveret zoneornament (streg). 1:2.

Cross-hatched zone ornament (incised), house EAB. 1:2.

30

31

32

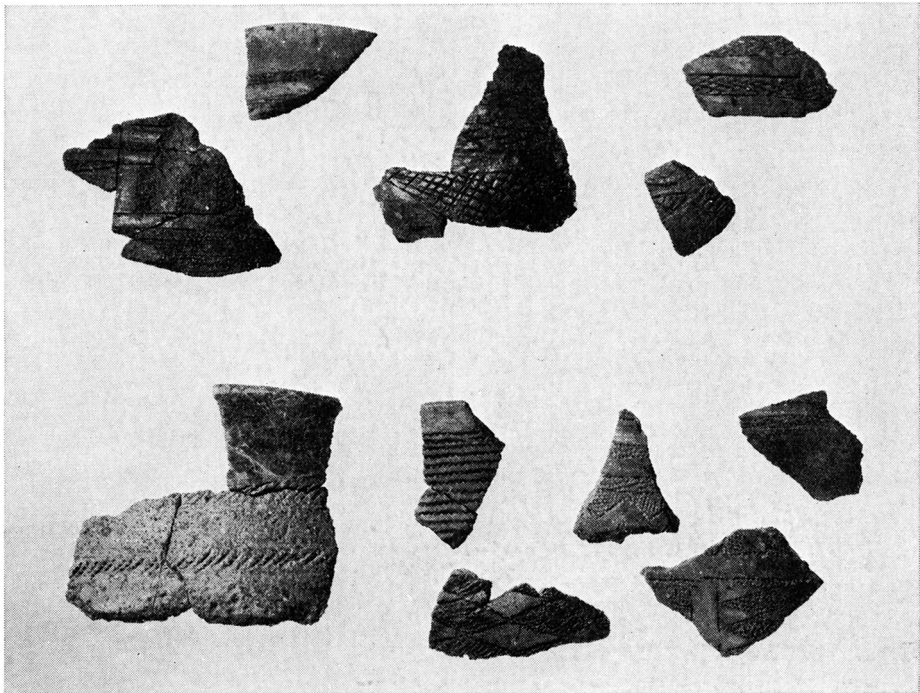

Fig. 33: Hus D, ornamenterede lerkarskår. 2:5. 1-2: Zoner + metope/Cardium. 3-5: Zoner + trekanter/streg. 6: Zoner/Cardium. 7: Horisontale linjer/Cardium. 8: Rhomber/Cardium. 9-10: Zoner + trekanter og metope/tandstok. 11: Form 3 bæger, skrånkraverede zoner/Cardium.

Decorated potsherds, house D. 2:5. 1-2: Zones + metope/Cardium. 3-5: Zones + triangles/incised. 6: Zones/Cardium. 7: Horizontal lines/Cardium. 8: Lozenges/Cardium. 9-10: Zones + triangles and metope/notch-stamp ornament. 11: Form 3 beaker, obliquely hatched zones/Cardium.

Zoneornamentikken er i enkelte tilfælde begrænset til karrenes overdel (fig. 54), eller dækker hele karsiden (fig. 57), hvis det er retvæggede bægre, men det almindeligste er et ornament bestående af 2-3 zoner på overdel og underdel og et bredere billedfelt midt på karret (fig. 48). Billedfeltet er oftest ornamenteret med en omløbende vinkelornamentik (Clarke motiv 29

Fig. 34: Hus EAB, stik og horisontale furer. 1:2.

Stamp and horizontal grooves, house EAB. 1:2.

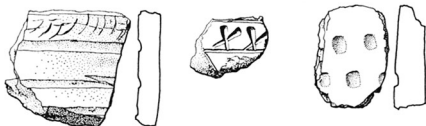

Fig. 35: Vfd, stik-ornament. 1:2.

Stamped ornament, area Vfd. 1:2.

Fig. 36: Hus GAB, stik-ornament. 1:2.

Stamped ornament, house GAB. 1:2.

og 32), men i flere tilfælde optræder metopefelter, d. v. s. lodrette opdelinger af billedfeltet, og nogle gange ses også ornamentering med rhomber i billedfeltet (fig. 33). På et skår fra hus D er ornamentikken foroven på karret afsluttet med små bundter af skråstreger (fig. 28), og på et retvægget bæger fra hus EAB (fig. 59) ses en række småtrekanter ved foden af karret.

Den øvrige ornamentik, diversegruppen i tabel (side 92), består af 10 skår med cirkelstik (fig. 26), formentlig alle fra samme kar. De ni er fundet i hus D, og 1 i hus EAB. I hvert af udgravningsområderne er desuden 1 skår med forskellig stikornamentik (fig. 27). Den plastiske ornamentik på et stort bæger fra hus D har form af en vandret dobbelt »ribbe« lidt under randen (cordoned rim i Clarke's terminologi) (fig. 27).

På to skår fra hus D og fire skår fra hus GAB er iagttaget rester af hvid indlægningsmasse i mønstrene, der i det ene tilfælde er horisontal fureornamentik.

Et af Myrhøj materialets aktiver er en entydig samtidig optræden af en række forskellige lerkarformer med varierende ornamentik. Mens artiklen skrives, er materialet endnu ikke bearbejdet med henblik på en præcis definition af formtyperne, og det er heller ikke undersøgt, hvor mange forskellige kar, der er repræsenteret i hvert af husene. Efter et foreløbigt skøn vil jeg anslå, at hus GAB indeholder ca. 20–30 forskellige kar, og de to andre huse dobbelt så mange hver. Hertil kommer yderligere en 5–10

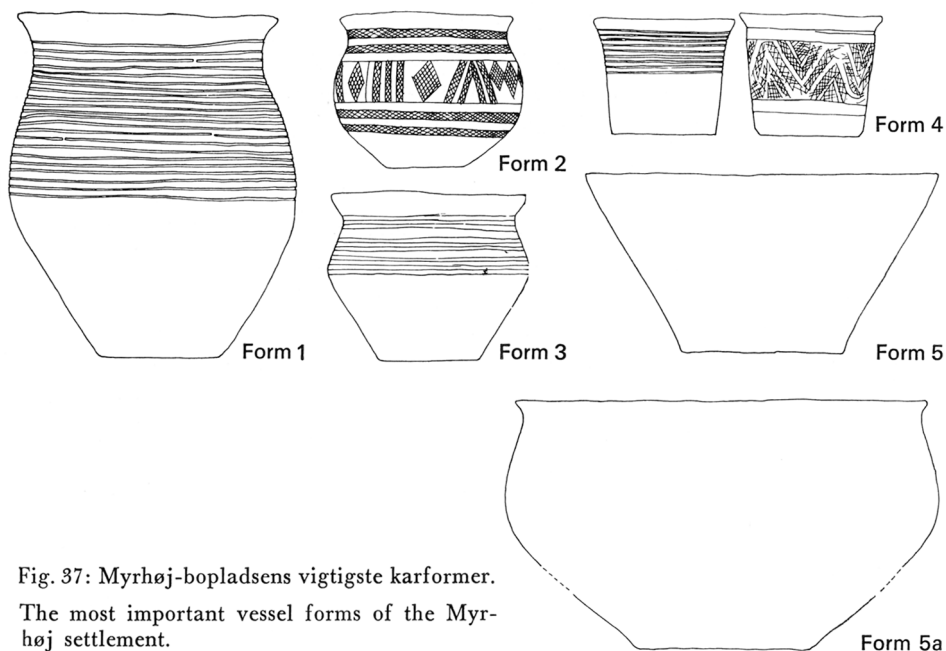
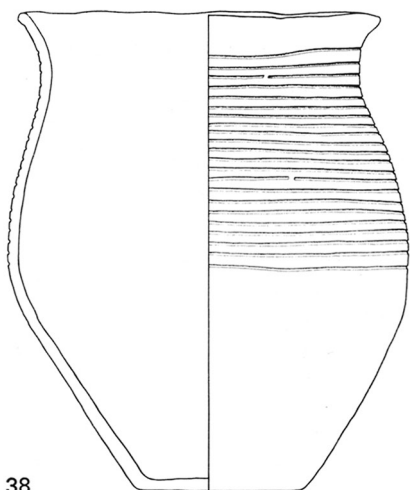
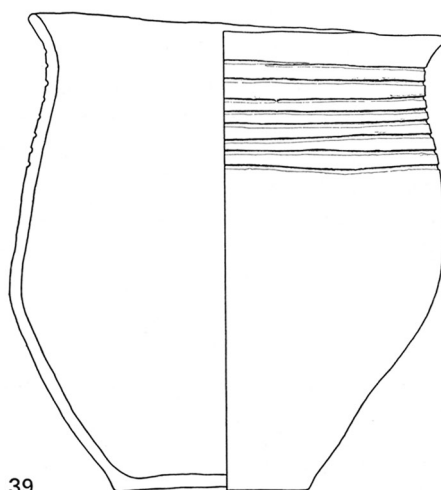

Fig. 37: Myrhøj-bopladsens vigtigste karformer.

The most important vessel forms of the Myrhøj settlement.

38

39

kar fra området vest for D. Det vil med alle mulige forbehold sige, at skår-materialet tilsammen repræsenterer mindst omkring 125 lerkar.

Karform: På fig. 37 er udtegnet de karformer, som uden nøjere analyse umiddelbart kan udskilles.

Formgruppe 1 (fig. 38–45): svajede bægre optræder som regel med horisontal linjeornamentik, men forekommer også uornamenteret, og til denne gruppe må også regnes karret med plastisk ornamentik (fig. 27). Som det fremgår af illustrationerne er størrelsen uhyre variabel fra små »drikkebægre« til større forrådskar. I dansk sammenhæng viser især ornamentikken, at karrene nærmest må rubriceres som B₃ bægre efter Glob's inddeling (6). I denne forbindelse må Stenildgård-fundet endnu engang trækkes frem i lyset som den bedste parallel i daterende sammenhæng: et bæger af denne type fandtes i en brandgrav sammen med et uornamenteret retvægget bæger, et dolkfragment, og en fladehugget trekantet pilespids (7). Endvidere må nævnes fundet fra St. Arden (8), der består af 4 bægre af denne type og skåle af formgruppe 5 på fig. 37, samt skår af et udefineret kar.

Formgruppe 1 er langt den almindeligste og synes at optræde med lige stor hyppighed i alle husene, og er således en slags ledetype for Myrhøj-miljøet. Om form 1 karrenes proportioner skal blot nævnes, at karhøjden generelt overstiger største karbredde. De tre kar der har kunnet samles fuldstændigt viser følgende mål for diametre udtrykt i % af højden:

		kar fig. 38	kar fig. 39	kar fig. 40
munding:	rim:	74,5	86,3	73,7
halssnævring:	waist:	66,6	74,5	68,4
bug:	belly:	82,4	84,3	86,8
bund:	bottom:	35,3	41,2	28,9

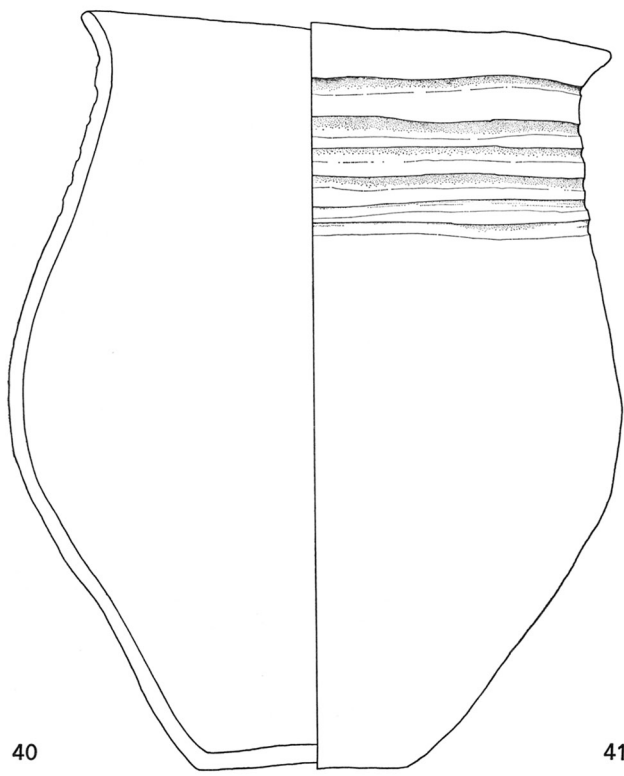
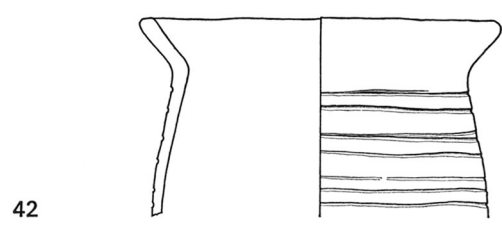
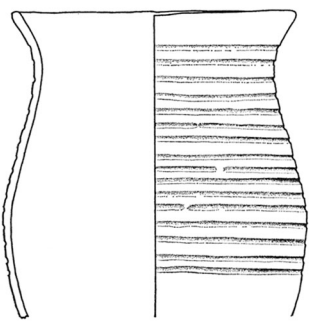

Fig. 38-42: Keramik af form 1 fra hus GAB (fig. 38) og EAB (fig. 39-42). 1:4.

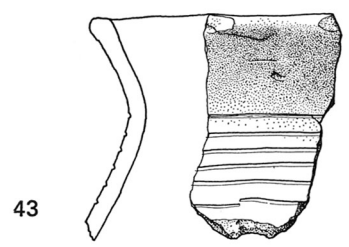
Pottery of form 1 from house GAB (fig. 38) and EAB (fig. 39-42). 1:4.

Fig. 43: Hus GAB, form 1. 1:2.

Form 1, house GAB. 1:2.

42

43

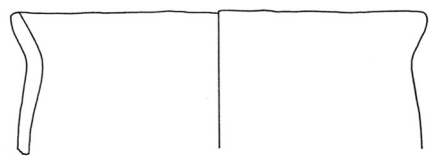

Fig. 44: Hus EAB, form 1, uornamenteret. 1:4.

Form 1, undecorated, house EAB. 1:4.

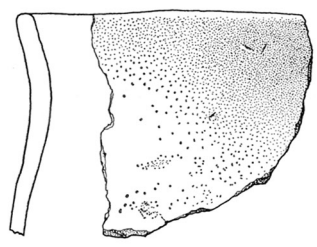

Fig. 45: Hus GAB, form 1, uornamenteret. 1:2.

Form 1, undecorated, house GAB. 1:2.

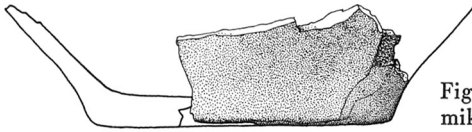
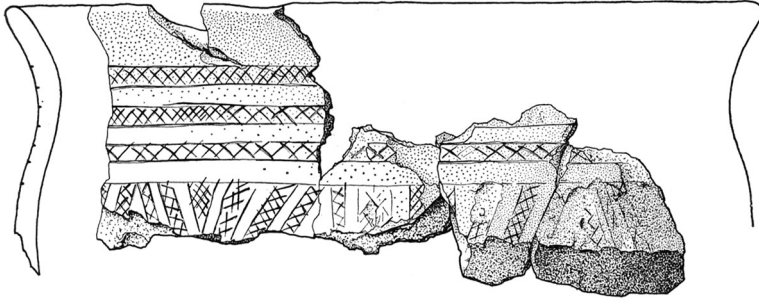
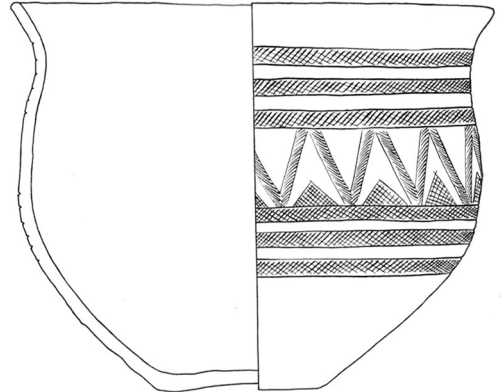
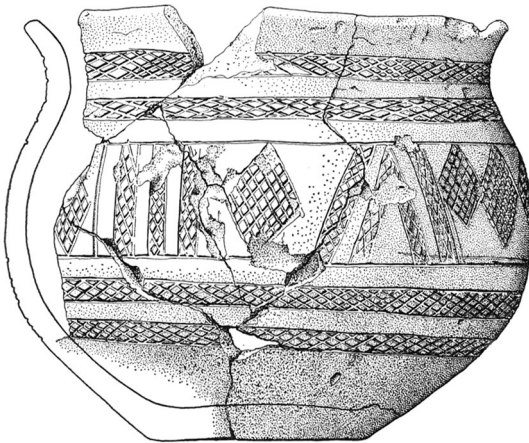

Fig. 46–48: Stregornamenteret keramik af form 2 fra hus GAB (fig. 46–47, 1:2, fig. 48, 1:4).

Pottery of form 2 with incised ornament from house GAB (fig. 46–47, 1:2; fig. 48, 1:4).

Formgruppe 2: (fig. 46–50). Lave og forholdsvis brede svajede bægre med rundet bug. Tre kar fra hus GAB har kunnet rekonstrueres fuldstændigt, så mål også her kan angives i % af højden.

	kar fig. 47	kar fig. 46	kar fig. 48
munding:	111,3	129,0	121,5
halssnævring:	100,0	103,9	112,2
bug:	121,7	129,0	119,5
bund:	47,8	51,6	41,5

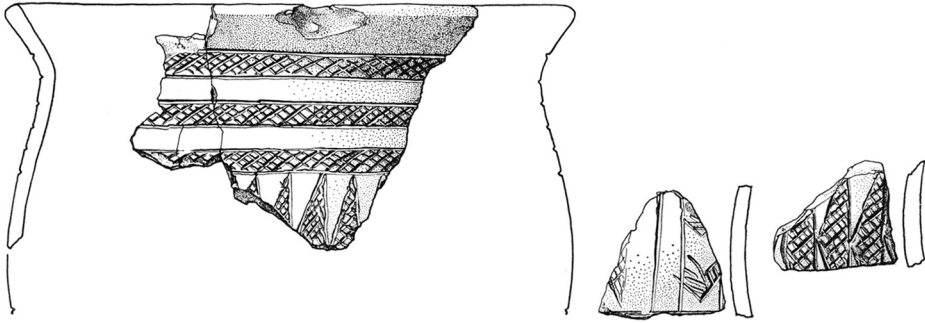

Fig. 49: Hus GAB, form 2, stregornamentik. 1:2.
Form 2, incised ornament, house GAB. 1:2.

Fig. 50: Hus GAB, form 2(?), tandstok. 1:2.
Form 2(?), notch-stamped, house GAB. 1:2.

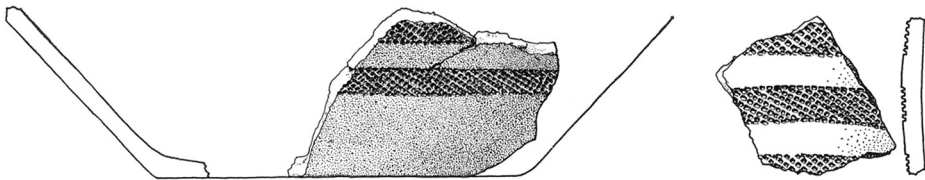

Fig. 51: Hus GAB, form 2(?), stregornamentik. 1:2.
Form 2(?), incised ornament, house GAB. 1:2.

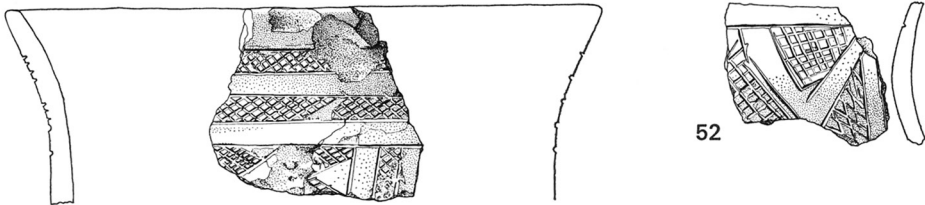

Fig. 52: Hus GAB, skår af form 2 med hvid indlægning i stregornamentikken. 1:2.
Sherds of form 2 with white inlay in the incised ornament, house GAB. 1:2.

52

Fig. 53: Hus GAB, skår med zoner + billedfelt/streg. 1:2.
Sherds with zones + picture area/incised, house GAB. 1:2.

53

Det fremgår klart, at bortset fra bunddiametrene overstiger alle bredde-
mål højden eller er lig med højden. Disse kar må i formmæssig henseende
også henregnes til Globs B-gruppe (9). Denne karform er på Myrhøj først

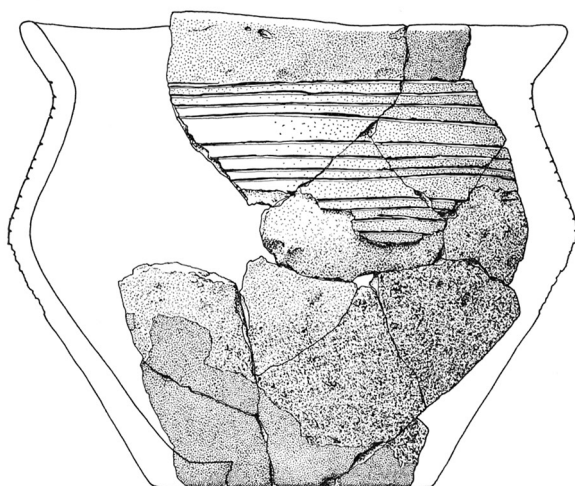

Fig. 54: Hus EAB, form 3. 1:2.
Form 3, house EAB. 1:2.

og fremmest knyttet til hus GAB, hvor den optræder dekoreret med klokkebægerornamentik af mønstertypen bestående af et billedfelt midt på karret i forening med zoneornamentik på over- og underdel. Det ovennævnte lille bæger fra området vest for hus D, fig. 29, er det eneste kar af denne form, som jeg foreløbig med sikkerhed kan sige er fundet uden for GAB.

Formgruppe 3 (fig. 54 og 33: 11), svarer i proportioner til form 2, men har i modsætning til disse skarpt bugknæk, d. v. s. at det er regulære danklokkebægre (Glob K 1 og K 2) (10). Der skal her især henvises til Bigumkarret (Danske Oldsager II, fig. 484). På Myrhøj er denne form kun repræsenteret med ovennævnte 2 bægre fra D og EAB; men flere små skår fra hus D kan stamme fra denne karform.

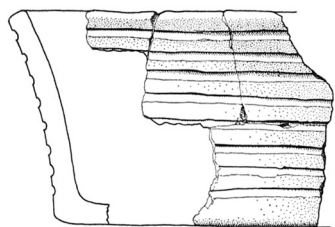

Fig. 55: Hus D, form 4. 1:2.
Form 4, house D. 1:2.

Fig. 57: Hus D, form 4, cardium. 1:2.
Form 4, Cardium, house D. 1:2.

Fig. 58: VfD, form 4, cardium. 1:2.
Form 4, Cardium, area VfD. 1:2.

Fig. 56: Hus GAB, form 4(?), cardium. 1:2.
Form 4(?), Cardium, house GAB. 1:2.

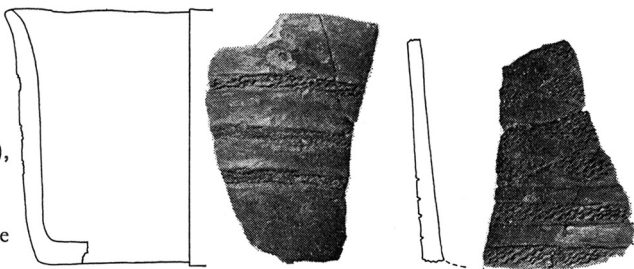
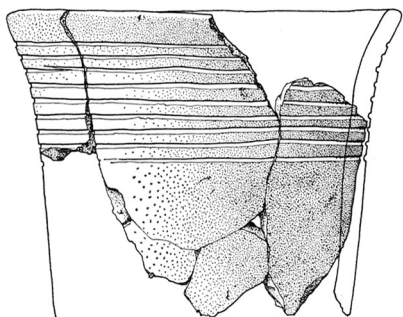
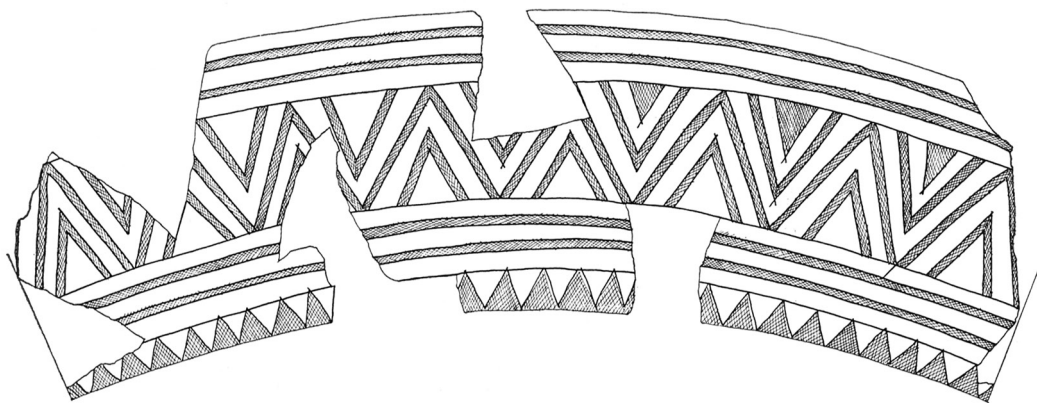
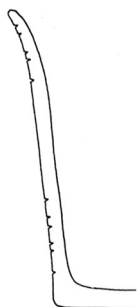
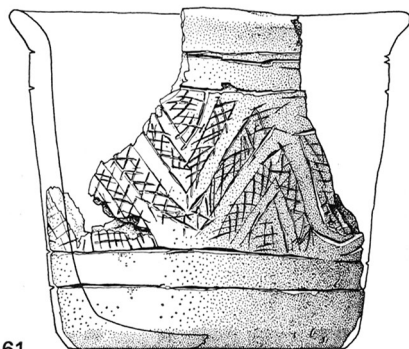

Fig. 59–61: Lerkar af form 4 med streg- og fureornamentik (fig. 60) fra hus EAB. 1:2.

Pots of form 4 with line and groove ornament, house EAB. 1:2.

60

61

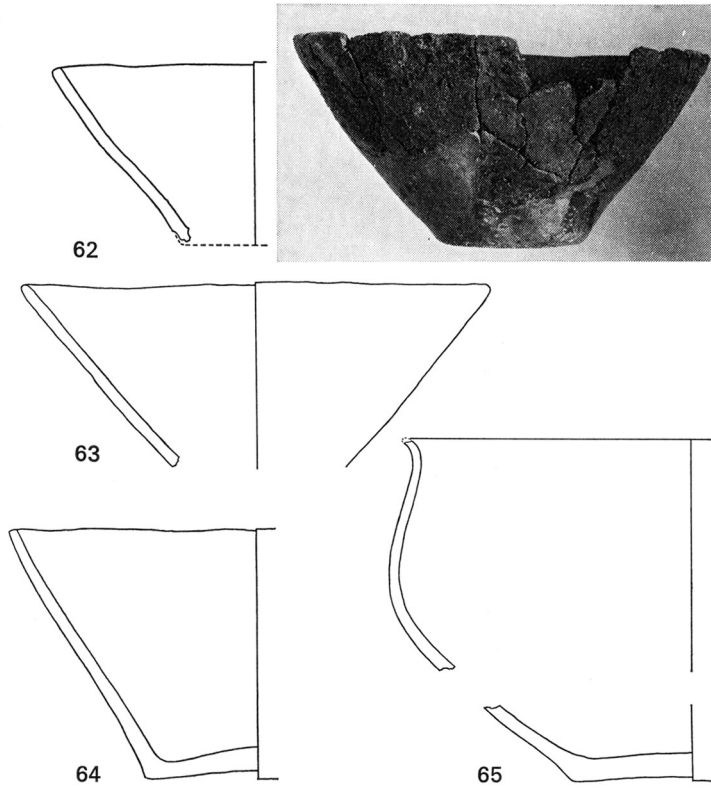
Formgruppe 4 (fig. 55–61), retvæggede bægre. Det er på Myrhøj svagt koniske bægre, undertiden med ganske let svajet side, tilsvarende former som Glob's K 4-6 bægre (retvæggede bægre med klokkebægermønstre) (11), og der kan også henvises til det P₁ bæger, som er afbildet i Danske Oldsager II fig. 475. De retvæggede bægre er ikke fundet i hus GAB bortset fra et enkelt tvivlsomt randskår med cardium-ornament. Hele materialet

Fig. 62–64: Form 5,
udekorerede skåle.
1:4. Vfd, D og
EAB.

Form 5, undecorated
bowls. 1:4. Vfd, D,
EAB.

Fig. 65: Form 5 a,
udekoreret skål,
Hus GAB. 1:4.

Form 5 a, undecorated
bowl, house
GAB. 1:4.

stammer således fra de to andre huse + området vest for D. Det er et generelt træk for retvæggede bægre, at ornamentikken dækker hele karsiden, og Myrhøjmaterialiet danner ingen undtagelse i så henseende, bortset fra at der i hus EAB er fundet bægre, fig. 60, med horisontal fureornamentik begrænset til overdelen i lighed med form 1 bægrene. I flere tilfælde ses præcis samme ornamentik som på formtype 2 bægrene fra GAB, altså zoner + billedfelt midt på karret. Der synes at kunne anes en lille forskel mellem D og EAB, idet D synes at rumme særligt mange små bægre med cardiumornamenter, hvilket giver den høje cardiumfrekvens for hus D, se tabel side 92. Der er blandt disse kar tilfælde af ren zoneornamentik uden sammenstilling med billedfelt (fig. 57).

Formgruppe 5 (fig. 62–64), skåle: En konisk skål uden ornamentik er fundet i området Vfd og mindst 2–3 tilsvarende skåle i D og EAB. Desuden foreligger fra EAB skår af en skål med horisontal fureornamentik (fig. 66: 1). Derimod er formen ikke påvist i GAB, hvor der til gengæld er fundet en skårflage og et bundskår, der synes at stamme fra en stor

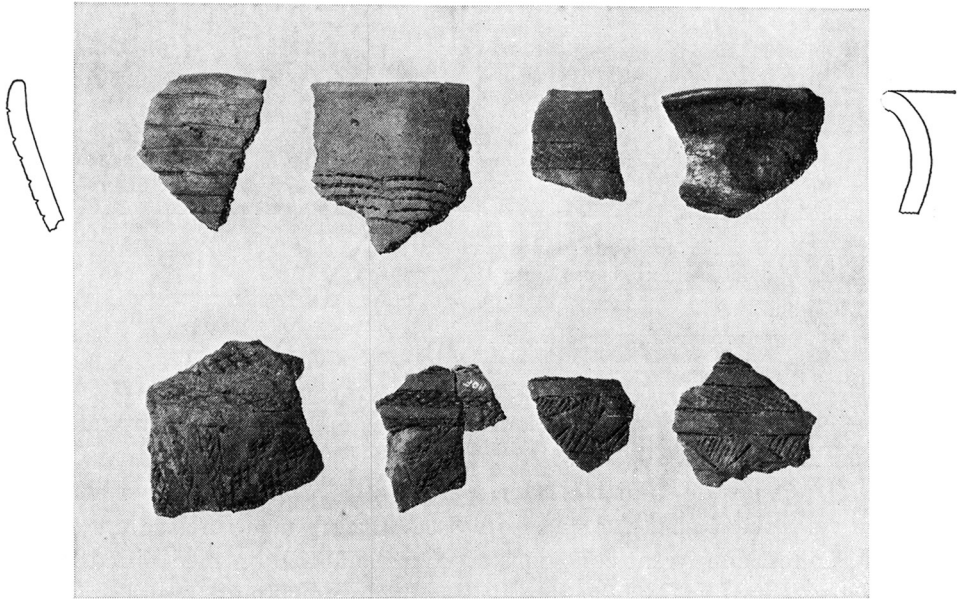

Fig. 66: Hus EAB, ornamenterede lerkarskår. 2:5. 1: Form 5 skål ornamenteret med horizontale furer. 2: Zone af parallelle linjer/Cardium. 3: Zone, skråskraveret tandstok. 4: Randskår, uornamenteret. 5-6: Zoner + billedfelt/streg. 7-8: Zoner + billedfelt/tandstok.

Decorated potsherds, house EAB 2:5. 1: Form 5 bowl decorated with horizontal grooves. 2: Zone of parallel lines/Cardium. 3: Zone, obliquely hatched zone/notch-stamp. 4: Rim sherd, undecorated. 5-6: Zones + picture area/incised. 7-8: Zones + picture area/notch stamp.

skål med let svajet side, form 5 a, (fig. 65). Det er allerede nævnt, at den koniske skål med og uden ornamentik er til stede i St. Arden fundet. Der kan også henvises til en tilsvarende skål fra de sekundære begravelser i jættestuen Jordhøj (12), for blot at nævne et eksempel til belysning af, at det sikkert er en ret ordinær karform i fund, der er nogenlunde samtidige med Myrhøj-miljøet. Glob har ikke afbildet denne skålform, hverken i 1944 eller i 1952, men den ret udprægede koniske form ses tydeligt i de retvægede K-bægre, f. eks. Danske Oldsager II nr. 450, 452, 453.

De forskelle i fundmaterialet husene imellem, der er fremgået af formgennemgangen, skal her kort sammenfattes: *Hus GAB* er det mindst nuancerede, idet der her næsten kun findes kar af form 1 og 2. De store kar af form 2 er til gengæld et særtræk for dette hus, ligesom form 5 a, skål med svajet side foreløbig også kun er fundet her. Et lille randskår er med forbehold tolket som et retvægget bæger, og er hermed foreløbig eneste spor af form 4.

Hus EAB indeholder form 1, 3, 4, 5, men ikke 2. Slægtskab med *GAB* viser sig dog i, at de retvægede bægre har samme ornamentik som form

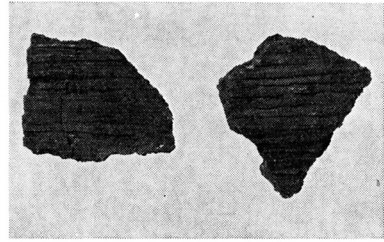
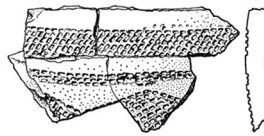

Fig. 67: Hus EAB, krydsskraverede trekanter/streg. 1:2.

Cross-hatched triangles/incised, house EAB. 1:2.

Fig. 68: Hus EAB, zoner + rhomber/tandstok. 1:2.
Zones + lozenges/notch-stamp, house EAB. 1:2.

Fig. 69: VfD, horisontal fureornamentik. 2:5.
Horizontal groove ornament, area VfD. 2:5.

2 karrene i GAB, og at man ligesom ved disse fortrinsvis har benyttet simpel streg/linje teknik (fig. 59 og 61).

Hus D rummer de samme former som EAB, men man synes her at have haft en vis forkærlighed for små form 3 og 4 bægre med fin cardium ornamentik, undertiden i rent zonemønster uden kombination med billedfelt. I området *vest for hus D* er der som flere gange nævnt, fundet minibægret af form 2, men ellers knytter dette udgravningsområde sig naturligt nok umiddelbart til hus D (fig. 58, 62, 69).

En arkæologisk vurdering af disse forskelle må munde ud i, at D og EAB er samtidige, hvilket yderligere understreges af de to huses nære beliggenhed parallelt med hinanden. Der er måske endda mulighed for at skår fra det ene hus kan sammensættes med skår fra det andet, men praktiske forsøg herpå er et af de arbejdsprogrammer, der endnu er på ventelisten. De påpegede nuanceforskelle kan meget vel være et udslag af forskellige familietraditioner. Om forskellen mellem GAB og de to andre huse kan skyldes særheder hos de respektive beboere, eller der her kan anes en mindre, men regulær kronologisk forskel, kan ikke umiddelbart afgøres, og jeg tør slet ikke gisne om, hvilket inventar, der så i givet fald skulle være ældst. Jeg vil blot minde om, at der også i flintinventaret er forskelle, idet der i hus GAB er fundet særlig mange skræbere, men ellers et mindre righoldigt udsnit af redskabsformer. Mit eget indtryk er, at hus GAB ikke har eksisteret samtidigt med de to andre, men at tidsforskellen er så ringe, måske under 10 år, at den ikke vil kunne påvises arkæologisk.

Ved en helhedsbetragtning af Myrhøj-keramikken er det mest slående træk vel nok det stærke islæt af klokkebæger-elementer i form af mønstre og deres lejlighedsvis udførelse i tandstok og cardium samt, at der i enkelte tilfælde er konstateret rester af hvid indlægningsmasse til fremhævelse af ornamentikken. Enkeltgravselementer gør sig i mindre grad gældende i karformerne end i den kendsgerning, at ornamentikken på bægrene med horisontale furelinjer samt i enkelte andre tilfælde er begrænset til karrenes overdel eller øverste tredjedel.

Myrhøj-husene er en virkelig nyhed. De kan kort karakteriseres som rektangulære bygninger med forsænket gulv. Tagkonstruktionen har været båret af midtstolper, vægstolperne står med ret store mellemrum på ikke under 1,75 m, og for det meste omkring 2,50 m. Afstanden mellem væggene er ca. 6 m. Personlig forestiller jeg mig en spinkel og let konstruktion, noget i retning af et træskelet med påhængte tag- og vægmåtter. Man må nok særlig bemærke midtstolperne. Husene er todelte, ikke solide treskibede langhuse, og der er ikke tale om landsbydannelse. Genindførelsen senere af disse fænomener må betegne et kraftigt traditionsbrud. Det bliver bronzealder-arkæologernes opgave at finde ud af, om det f. eks. er ved overgangen mellem ældre og yngre bronzealder byggeskikkene ændres. I denne overgangstid ændres gravskikkene gradvist, men hvis boligform og bebyggelsesmønster også ændres, må denne brydningstid kunne opfattes som lige så væsentlig som f. eks. skiftet fra tragtbægerkultur til enkeltgravskultur.

Vedrørende hustypen er det så godt som ugørligt umiddelbart at finde brugbart sammenligningsmateriale. I en artikel fra 1971 har D. D. A Simpson (13) prøvet at opregne, hvad der foreligger beskrevet af klokkebægerhustomter fra England og Vesteuropa, og hvilke forudsætninger der eventuelt kan ses i de snorekeramiske og andre ældre kulturer. Det viser sig, at der foreligger meget lidt konkret bopladsmateriale med brugelige beskrivelser af husanlæg. Simpsons væsentligste konklusion er, at klokkebægerkulturerne gennemgående synes at have huse, der er udformet efter gamle lokaltraditioner, og altså ikke har nogen særegen byggetradition, der følges med udbredelsen af kulturens øvrige elementer. Omtale af forsænkede husrester fra Mellemeuropa er dog værd at bemærke, og også at der i Holland nylig er undersøgt 2 langhuse med tagbærende midtstolper som væsentligt konstruktionstræk (14). Det ene hus er mere end dobbelt så langt som Myrhøj-husene. Det andet er af længde som hus D, hvis man medregner alle stolpehullerne i området mod vest. Fra skandinavisk område kan der især peges på et senneolitisk hus fra Stockholmsgården, Valleberga sogn i Skåne, udgravet i marts 1971 (15). Huset er orienteret øst-vest, men måler kun 6 x 3 m, altså omkring $\frac{1}{5}$ af grundarealet af et Myrhøj-hus. Da det imidlertid ligger på dyrket mark og Strömberg udtrykkeligt gør opmærksom på, at det drejer sig om bunden af et udpløjet kulturlag, er det ikke utænkeligt, at huset oprindeligt kan have været af Myrhøj størrelse, selvom Strömberg mener at have fundet en døråbning i sydsiden. Det er imidlertid under alle omstændigheder et kulturlag af samme beskaffenhed og med tilsvarende indhold, som fylden i Myrhøj husene. Man må særligt bemærke, at dette huslevn har tagbærende midtstolpehuller, og at afstanden på 6 m mellem dem svarer til afstanden mellem de to midtstolper i hus EAB, men ikke til afstanden fra disse og ud til midtstolperne i gavlzonen.

BOPLADSFUND FRA ENKELTGRAVSKULTUREN

For Danmarks vedkommende må gives en kort oversigt over en række upublicerede bopladsfund, der er baggrunden for, at bopladsudgravningen på Myrhøj blev påbegyndt af Oscar Marseen i 1968.

Først vil jeg dog forsøge at rekonstruere, hvordan et Myrhøj-hus ville tegne sig, hvis det var fundet og udgravet på en ganske almindelig dansk pløjemark. Stenrækken og den sanddrive, der er aflejret omkring den, må allerførst tænkes fjernet. Dernæst den del af kulturlaget, der vil være fjernet ved erosion og markarbejde. Tilsammen vil de i fællesskab som et minimum helt have omdannet de øverste 10–20 cm af selve den forsænkede husgrund. På foldeplanchen er den dybeste del af Myrhøj-husene angivet med lidt mørkere farvetone. De kan tages som eksempler på hvorledes tilsvarende forsænkede husgrunde ville tegne sig, når de afdækkes på en almindelig pløjemark. Efter sædvanlig arkæologisk erfaring ville jeg tro, at beskrivelsen ville lyde på: diffust afgrænsede fyldskifter af maksimal størrelse, 5 x 8 m og med en største dybde på 20–30 cm. Kulturlaget, der udgør fyldskiftet, ville indeholde lerkarskår og andre oldsager samt en del ildskørnede sten. Stolpehuller ville næppe kunne påvises, og på selve markoverfladen vil der formentlig ligge flintafslag og andre robuste oldsagstyper spredt over et lidt større område. Der skal held til, hvis den type forekomster bliver bemærket og medfører indberetning til et museum med påfølgende undersøgelse til følge. Men heldet har været med Oscar Marseen og mig selv, takket være et par interesserede landmænd.

Blegind

Som student ved Forhistorisk Museum blev jeg i 1963 sendt ud for at besigtige en fundforekomst på gdr. Arne Schølers marker i Blegind mellem Århus og Skanderborg. Efter at have ventet på at fjorten dages øsende novemberregn skulle ophøre, foretog jeg en undersøgelse, der varede fra den 27. nov. til 6. dec. samme år. Findestedet var en sandet plet øverst på en østvendt markskråning, der hælder jævnt ned mod Århus å. Undersøgelsen afslørede et diffust fyldskifte ca. 6 m i diameter og med en dybde på 20–35 cm under det moderne pløjelags bundgrænse. Oldsagsindholdet bestod der af 2 pilespidser med trekantet tværsnit, 2 D-pile, 1 hulsleben flintøkse, 1 skiveformet ravperle med gennemboring fra sidekant til sidekant + boret midterhul indtil gennemboringen (16).

Af lerkarskår forekom 220, der på grundlag af randskårene kan siges at stamme fra mindst 15–20 forskellige kar af følgende typer efter Glob 1944: 3 H-bægre, 2 udefinerede retvæggede bægre, 7–9 forskellige I-bægre. 1 større uornamenteret svajet bæger (D_7), 1 større svajet E_1 bæger, der er ornamenteret med zoner, der består af 5 pallelle furelinjer, Clarke motiv 1, der må være indstemplet med tandstok, idet der ses små tværkamme i

bunden af furerne. I mønstret ses rester af hvid indlægningsmasse. Endvidere er der enkelte skår, som på grund af godstykkelse ikke kan høre til nogen af de ovennævnte kar.

Tilstedeværelsen af D-pile og en hulsleben flintøkse viser, at fundet entydigt må tilhøre den østdanske enkeltgravskultur, og formentlig på grund af H-bægrene dateres tidligt i overgravstid.

Solbjerg

På gdr. Chr. Andersens marker i Solbjerg i Østhimmerland har O. Marseen for Aalborg historiske Museum i årene 1963–64 og 1967–68 undersøgt 3 anlæg svarende til Blegind.

Solbjerg I: fyldskifte på ca. 5 m i diameter med en største dybde på 20 cm, med indhold af flintafslag, trækulpartikler, ildskørnede sten og lerkarskår. Blandt flinten er der en halv snes skrabere og en halv snes retoucherede afslag, men ellers ingen redskaber. Af sten en behugget planke, der kan være et forarbejde til en skafthuløkse. 238 lerkarskår stammer fra omkring 25 forskellige lerkar. Materialet er temmelig fragmenteret, og det er svært at bestemme karformerne. Størsteparten stammer fra mere eller mindre rundede kar med tendens til fortykning eller facettering af randen. Disse kar er enten uornamenterede eller har nogle få rækker skråstreger, pindstik m. v. øverst på halsen. Der ses en tendens til og flere eksempler på tilstedeværelse af flad mundingskrave, heriblandt randskår af en særpræget bred skål. Retvæggede bægre er også repræsenterede, heriblandt et bæger med grupper af let indridsede lodrette linjer, d. v. s. et N-bæger i Glob's terminologi (17). Endelig bemærkes et skår med skråskraverede zoner udført med tandstok (Clarke motiv 2). Set under ét er det helt overvejende enkeltgravsbopladskeramik af typer, der gennemgående har unddraget sig publikation, men en placering i overgravstid er indlysende på grundlag af de retvæggede bægre og ikke mindst de flade mundingskraver.

Solbjerg II: Ved systematisk fladeafgravning lykkedes det Marseen at påvise en fundzone, der begyndte 10 m nord for I. Oldsagerne fandtes som spredtliggende enkeltfund på grænsen mellem pløjelag og undergrund. En ganske svag gråfarvning var det eneste svage spor efter oldtidsanlæg, men kan også skyldes senere dyrkning, idet den fandtes i det lave parti mellem rygninger af nu udjævnede højryggede agre. I nord-sydlig retning d. v. s. pløjeretningen målte fundbæltet 17 m mens bredden i øst-vestlig retning var 10 m, hvilket kan svare meget godt til længden på et hus af Myrhøj-type. Fundene markerer højst sandsynligt de allersidste og aldeles udjævnede rester af et sådant hus.

Fundet omfatter 600 stk. flintafslag, 6 skiveskrabere, 3–4 flækkeagtige afslag, 47 afslag med diverse retouche og behugning, 8 slagsten, 4 afslag

af bjergart, samt en del ildskørnede stenfragmenter og 169 lerkarskår, der synes at stamme fra omkring en halv snes forskellige kar. Et meget kraftigt randskår stammer fra et stort rundbuget kar med store pindstik/fingerindtryk. Resten af det ornamenterede materiale består hovedsagelig af skår med horisontal afstribning, der ses udført i ren fure, tandstok eller cardium.

Solbjerg III. I foråret 1968 undersøgte Marseen en tredje fundforekomst af samme beskaffenhed som I, altså et fyldskifte omkring 6 m i diameter, 25 cm dybt, med indhold af ildskørnede sten og oldsager. Jeg har endnu ikke haft lejlighed til en detaljeret gennemgang af oldsagsmaterialet og støtter mig derfor væsentligst til et hastigt indtryk fra et besøg på en af de første udgravningsdage. Blandt stenredskaber kan nævnes et nakkefrag-

Fig. 70: Solbjerg III, restaureret lerkar. Overdelen ornamenteret med zoner af indfurede linjebundter. 1:4.

Solbjerg III, restored pot. Upper half decorated with zones of grouped grooves. 1:4.

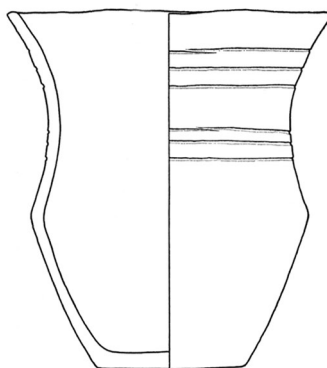
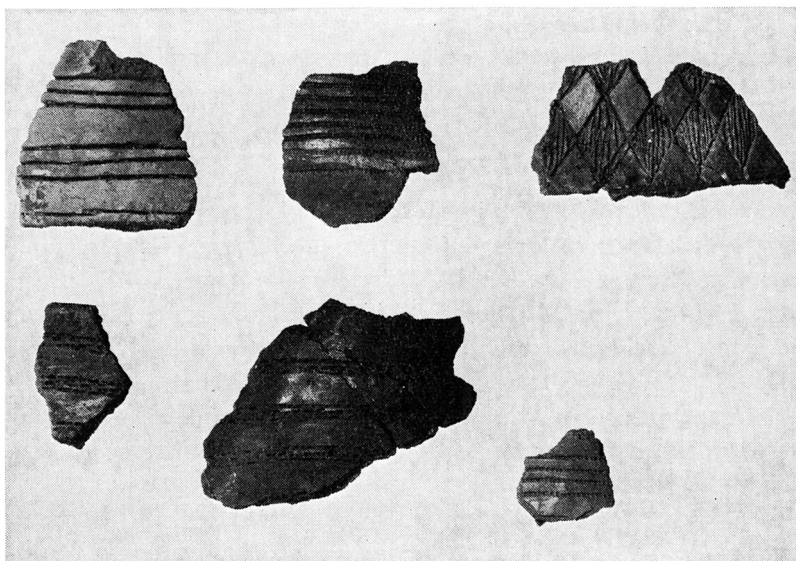

Fig. 71: 1-3: Solbjerg III, skår med klokkebægerornamentik/tandstok. 4-6: Husby, skår med klokkebægerornamentik/tandstok. 2:5.

1-3: Solbjerg III, sherds with Bell Beaker ornament/notch-stamp. 4-6: Husby, sherd with Bell Beaker ornament/notch-stamp.

Solbjerg III

Husby

ment af en tyknakket økse og et ægfragment af en svær skafthuløkse af grønsten, d. v. s. en type, der normalt forbindes med dolktid, uden at man dog har haft eksakte belæg herfor. Keramikken synes at nærme sig Myrhøjs, da der bl. a. optræder skår af koniske skåle (form 5), skår med klokkebægermønstre, og skår med horisontal linjeornamentik, der både kan være udført i tandstok og ren fure (fig. 71: 1-3).

En hel karprofil har kunnet sammensættes af et bæger med skarpt bugknæk og overdelen ornamenteret med zoner af parallelle linjer (fig. 70), (Clarke motiv 1).

Solbjerg IV. For en ordens skyld skal det lige nævnes, at der 100 m syd for III er fundet en regulær affaldsgrube fra dolktid. Gruben havde en største diameter på 115 cm og en dybde på 35 cm. Den var tætpakket med sten, hvoriblandt en kværn med tilhørende løber og fragmenter af slibesten. Det øvrige oldsagsindhold bestod af 1 fragment af en svær grønstensøkse med skafthul, 3 fragmenter af fladehuggede dolke og segl, samt større dele af uornamenterede svajede dolktidsbægre. Altså et rent dolktidsinventar i klassisk forstand.

De fire fund fra Solbjerg viser, at man inden for en radius af få hundrede meter har bopladslevn, der strækker sig fra engang i overgravstid til et stykke ind i dolktid.

FUR

I en dalbund på nordsiden af Fur havde jeg i efteråret 1970 lejlighed til en efterundersøgelse af nogle bopladslevn af enkeltgravsagtig karakter, der var fremkommet samme forår under entreprenørarbejde i forbindelse med udvidelse af en molergrav. Ved en hasteundersøgelse i maj måned blev fundet trækulfarvede jordpartier, en regulær ildgrube med stort trækulindhold, samt en del mer eller mindre veldokumenterede stolpehuller, der dog tegner et ret forvirrende billede. Ved min egen undersøgelse, der foretoges i et urørt område nogle meter længere mod syd, blev der fundet spredte oldsager indlejret mellem et lag af naturligt forekommende sten. Jeg skal kort nævne, at skårmaterialet bl. a. omfatter fragmenter af større rundbuede kar, der kan sammenlignes med Solbjerg I, skår af retvæggede bægre, samt et randskår fra et svajet bæger med klokkebægerornamentik i form af krydsskraverede zoner (Clarke motiv 4).

HUSBY

Fra Husby i Vestjylland foreligger en lille samling skår der blev optaget af lokale folk fra et område på nogle få kvadratmeter under et vejarbejde i 1956. Skårene giver indtryk af at stamme fra et næsten rent klokkebægermiljø, idet der i hvert fald er 3-4 kar repræsenteret med ren zoneornamen-

tik i Clarke's motiver 1 og 2, udført i tandstok, (fig. 71: 4–6). Herudover foreligger horisontal afstribning med furelinjer. Et par små uornamente-rede randskår samt et skår med fortykket rand og et skår med et par fine skrånstreger under randen er af mere undefinerbar art. Denne bopladsforekomst har dog ikke været genstand for senere faglig markundersøgelse. Fra Vestjylland kan der iøvrigt nævnes fund af klokkebægerskår svarende til fig. 71: 6 fra jættestuen Veldbæk i Esbjerg og et skår med tandstokskraverede zoner opsamlet på en ældre stenalders boplads ved Skjern å.

Der er som bekendt ikke meget sammenligningsmateriale at hente fra litteraturen vedr. bopladsernes konkrete udformning.

Glob oplyser, at bopladsmateriale ofte er fundet ved højundersøgelser som del af fylden, og personlig har jeg da også hørt forlydender om bopladskeramik, som er fremkommet ved højundersøgelser i de senere år. Det eneste virkelige konkrete fund i Glob's afhandling, som efter beskrivelsen at dømme kan være rester af en husgrube synes at være fundet fra *Gab sø* (18). Det indeholdt 66 skrabere, 3 tyknakkede økser + en mejsel, 7 bor, diverse ravstykker, 6 skår med tandstokindtryk, samt »del af et større svajet bæger ornamenteret med to brede bæltter af vandrette streger med ganske korte tværstreger«. Der synes at måtte være tale om zoneornamentik af Clarke's motiv 1, udført som dybe sammenhængende tandstokindtryk, jfr. fig. 71: 1 og 6.

C. J. Becker har publiceret fund fra Østerbølle, Nysum og Tørring præstegård (19). For Nysum fundets vedkommende må man hæfte sig ved det rent anlægsmæssige træk, at Regnar Pedersen i sin beretning har anført, at der skulle være påvist et par stolpehuller med 10 meters mellemrum, og med gruben liggende midt imellem, således at der eventuelt kan være tale om midtstolper ligesom ved Myrhøj-husene. Fra Hvolris stammer et udgravet bopladsmateriale, som delvis er afbildet i KUML (20). Det må dog beklages, at en større kartype med forskellige snoreornamenter samt pålagte lister eller vulster ikke afbildet i artiklen, ligesom det ikke tilstrækkeligt tydeligt fremgår, at blandt andet D-pile og skafthulsøkser af bjergart + tapkiler er tilstede i fundmaterialet, som dog på grund af andre kulturers bosættelse på stedet er vanskelige at behandle som en sluttet enhed.

Glob omtaler også bopladsmateriale fra Voldbæk ved Brabrand sø (21), og Marseen og Becker har publiceret materiale fra Selbjerg ved Limfjorden (22). I begge tilfælde er der tale om kystaflejringer, hvor der bl. a. også findes materiale fra ældre neolitiske kulturgrupper. De nævnte eksempler vil kunne suppleres med yderligere fund fra museernes arkiver og magasiner, men er tilstrækkelige til at vise, at enkeltgravsfolk også lejlighedsvis slog sig ned ved kysterne formentlig i sæsonbetonet fangstøjemed. I den henseende adskiller de sig altså ikke fra andre oldtidsbønder fra såvel ældre som yngre perioder.

Også Therkel Mathiassens resultater fra undersøgelsen over Vestjyllands oldtidsbebyggelse må særlig bemærkes (23). Inden for de 1250 km² som undersøgelsen omfatter, er udskilt 46 sikre bopladser fra enkeltgravskulturens 3 perioder, men maximumtallet er anslået til 118, samtidig med at det formodes at en del af ca. 650 registrerede småforekomster af flint kan være efterladt af enkeltgravsfolk. Hovedkriteriet for udskillelsen af de sikre bopladser er tilstedeværelse af et minimalt antal sikkert bestemmelige oldsagstyper, der for 80–85 % vedkommende er tyknakkede retøksler af enkeltgravstype.

Therkel Mathiassens fortolkning af sin undersøgelse går ud på, at enkeltgravsfolket næppe har boet mange sammen og sjældent længere tid ad gangen på samme sted. Erfaringerne fra mine egne og Marseens undersøgelser bekræfter for så vidt denne konklusion, idet der ingen steder er tale om landsbydannelse, og materialemængden er selv på Myrhøj af begrænset omfang sammenlignet med andre tidsaldres bopladser.

Med hensyn til bosættelsens varighed kan det dog ikke understreges kraftigt nok, at huskonstruktionerne indicerer en bofasthed, der er væsentligt større, end man efter dansk tradition har for vane at forestille sig for enkeltgravskulturens vedkommende. Imidlertid må man gøre sig klart, at det her fremlagte materiale stammer fra begyndelsen af overgravstid til tidlig senneolitikum. Om forholdene er de samme i egentlig enkeltgravskultur, undergravstid-bundgravstid er uafklaret. I bundgravstid gør en række indflydelser sig gældende, bl. a. fra klokkebægerkulturen, som også har været fremhævet stærkt i denne fremlæggelse af bopladsfundene, og det er ikke umuligt, at disse indflydelser danner et skel imellem de ældre og yngre perioder af enkeltgravskulturen, også med hensyn til bosættelsesform.

Ved arbejdet med lerkarskårene fra disse bopladser, der som lige nævnt væsentlig hører hjemme i overgravstid, har jeg bemærket, at klokkebægerdekorationen findes på skår, der er fremstillet af en anden lerblanding end de sikre enkeltgravsskår. Leret i dem er magret med knust sten, hvilket er ukendt fra enkeltgravskeramikken. En nøjere dokumentation vil dog først kunne gives, når jeg får udskilt de præcise minimumstal for antallet af lerkar på de enkelte pladser. Myrhøj-keramikken er næsten udelukkende fremstillet af ler med stenkornsmagring. En samlet formulering af indtrykkene fra disse bopladser og fra Myrhøj kommer derfor til at gå ud på, at der i løbet af overgravstid kan ses en gradvist forøget tilstedeværelse af klokkebægerelementer, og at vi i Myrhøj-bopladsen har fået et fund fra tidlig dolktid, som først og fremmest må betegnes som klokkebægerpræget. En blanding med enkeltgravskultur er dog utvivlsom, idet den udprægede tendens til, på de svajede bægre, at begrænse ornamentikken til kun at dække karrenes overdel, åbenbart er udtryk for en stærk enkeltgravstradition. Jeg har endnu ikke behandlet lerkarbundenes udformning, som også

plejer at tillægges betydning, men jeg kan da sige så meget, at der for enkelte kars vedkommende ses enkeltgravstræk i form af afsat fod, enten som en kraftig indsnævring mod bunden eller som en let fortykkelse eller udvidelse ved bunden (24). Hovedreglen er dog en flad bund uden særlig udformning af foden.

ERHVERV

De få sikre indicier om erhvervsforhold, der er efterladt på Myrhøj, stammer i hovedsagen fra almindelig neolitisk landbrugsvirksomhed.

Kornavl fremgår af kornaftryk, flækkesegl, og kværnsten, mens *husdyrhold* bevidnes af de fundne tænder af ungkreaturer, af vævevægten, men også af et lille skårfragment fra området VfD. Det stammer tilsyneladende fra et sikar, der almindeligvis anses for benyttet ved ostefremstilling og herhjemme især er kendt fra ældre jernalders bopladser.

Kværnstensfragmenterne og de hele kværnløbere fra Myrhøj samt det forhold, at der både i Blegind og på Nysum blev fundet adskillige kværne i fylden, må være det klareste indicium for udnyttelse af korn og evt. andre frøafgrøder i ernæringen gennem i hvert fald hele sidste halvdel af enkeltgravskulturen og i den tidlige dolktid. Kværnsten indgår desuden i flere stenkisteanlæg fra samme tidsrum.

I forbindelse med tilstedeværelsen af kværnsten er der grund til at gøre opmærksom på, at der i høj grad savnes publiceret sammenligningsmateriale fra tragtbægerkulturens bopladser. Fra alle de TRB-bopladser, der er henvisning til i Brøndsted: Danmarks Oldtid I kan der gennem publikationer kun optælles omkring en snes kværne, og kun fra Bundsø er der afbildninger. Det er muligt, at den lille flade kværnsten helt dominerer i mellemneolitikum. Den kværn med tilhørende løber, der næsten altid ses afbildet som typisk for yngre stenalder, er desværre et løsfund, og det er mest sandsynligt, at den er langt yngre – snarest fra en jernalderboplads.

De kværnliggere fra overgravstid, som jeg har primært kendskab til, er for størstedelens vedkommende ret flade med mål, der ligger omkring 30 x 15 cm. Større kværne synes kun at være til stede i enkelte eksemplarer. Det er derfor muligt, at de store saddele- og trugformede kværnliggere først bliver almindelige i løbet af dolktid.

Ved fremlæggelsen af materialet fra Myrhøj har det forekommet mig naturligt at fremhæve de mange klokkebægerelementer, der er så fremherskende i det: håndledsbeskytteren, en stor del af lerkarrenes mønstring og form samt de fladehuggede pilespidser og de øvrige fladehuggede flintredskaber.

Efter de nyeste undersøgelser menes klokkebægerkulturen at være op-

stået i Sydfrankrig og herfra at have bredt sig over størstedelen af Vest-europa, ind i Centraleuropa og sporadisk til Norden (25). I visse områder, særlig i Rhinegnene får klokkebægerkulturen kontakt med snorekeramiske kulturgrupper, beslægtet med vores hjemlige enkeltgravskultur. Her opstår blandingskulturer, hvor særegenheder for begge går sammen i en enhed – ligesom tilfældet er i Myrhøj-fundet. I tid dækker klokkebægerkulturen en periode på 7–8 århundreder. På grundlag af C-14 analyser anslås dens tidligste forekomst i Sydfrankrig til tiden omkring 2500 f. Kr. Fra NV-Europa foreligger dateringer fra 2300–2000 f. kr. og endelig er den særlige europæiske gruppe i Holland C-14 dateret til tiden mellem 2000 og 1800 f. kr. (26). Et bæger af denne gruppe er desuden fundet i en grav sammen med en tidlig overgravsøkse (Grossen Bornholt ved Rendsborg) (27).

En C-14 datering fra Myrhøj, udtaget fra den centrale del af hus D, angiver alderen her til 1910 ± 100 f. Kr. (K 2067). Prøven bestod af forkullet egetræ (*Quercus* sp.).

Denne datering falder indenfor dateringerne af den yngre del af klokkebægerkulturen, hvilket stemmer vel overens med de arkæologiske iagttagelser. Det er således allerede nævnt, at håndledsbeskytteren fra hus D må tilhøre de yngre typer indenfor klokkebægerkulturen, og det samme gælder for en stor del også bægrenes ornamentik (billedfelt, metoper).

Fra enkeltgravskulturen i Danmark foreligger et par dateringer fra sen bundgravstid og overgangen til overgravstid, der begge er lidt ældre end Myrhøj-dateringen: 2050 ± 100 og 1950 ± 100 f. Kr. Dateringer af ikke nærmere bestemt, men formentlig yngre senneolitisk materiale er senere, bestemt til henholdsvis 1610 og 1500 f. Kr. (28).

At Myrhøj-fundet må henføres til tidlig senneolitisk tid er indlysende, da overgangen fra mellem-neolitikum til senneolitikum jo defineres ved at stridsøkse afløses af den fladehuggede, lancetformede dolk. Det er imidlertid lige så uomtvisteligt, at en stor del af keramikken i form og stil nøje overensstemmer med enkeltgravskulturens, mens andre dele lige så umiskendeligt bærer klokkebægerkulturens præg.

Meningerne om klokkebægerkulturens betydning for kulturudviklingen i Danmark har været delte. Glob tilskriver således kulturen en grundlæggende betydning for udviklingen til sen-neolitikum med følgende formulering: De forholdsvist fåtallige oldsager fra denne kulturgruppe står uvivlsomt i omvendt forhold til dens betydning for kulturudviklingen både i Danmark og det øvrige Europa (29). Andre derimod er betydelig mere tilbageholdende (30).

Fundet fra Myrhøj mere end antyder, at stridsøksekulturen (enkelgravskulturen) i sin slutfase under en kompakt indflydelse fra klokkebægerkulturen omformes til den dolkkultur, der afslutter stenalderen i Danmark, ligesom tilfældet er i så store dele af det øvrige Europa.

SUMMARY

Myrhøj. Three houses with Bell Beaker pottery

Myrhøj is situated in northern Jutland, 1½ km N.E. of the Mesolithic kitchen midden of Ertebølle on the coast of the Limfjord.

The article primarily deals with a settlement consisting of three houses with Late Neolithic flint implements and Beaker pottery. This settlement was discovered in 1968 during the excavation of a row of stones from the Late Bronze Age, by Oscar Marseen of Aalborg Historiske Museum, and was investigated in 1968–1972 by Forhistorisk Museum, Moesgård, under the direction of the author.

The area is ancient moorland, cultivated anew in the present century and marked by ancient sand dunes. The light sand still blows in spring and autumn, when the fields are bare.

Many stones are known to have been removed from the row during cultivation and therefore manifested themselves in Marseen's investigation only as holes filled with topsoil and often containing supporting stones. Of the nine original stones left only seven were found in situ. They varied in height between 50 and 80 cm. The row ran N.W.-S.E. and could be followed for 156 m. To the east, soil erosion had destroyed all traces, but to the west the row ended in a cup-stone in the outer kerb of a Bronze Age round barrow. One of the nine original stones also bears cup-marks. The most recent grave in the barrow is known to have been a small cist containing burnt bones and a bronze stud from the Late Bronze Age. With the cup-stones this is the most important basis for dating the stone row.

A stone cist containing a burial of the 1st century A.D. was placed close to the stone row, 35 m S.E. of the foot of the barrow.

A low sand dune around the row served to seal the underlying structures, until recent cultivation disturbed it. The stone row overlies an ancient topsoil layer which covers the houses and contains only artefacts of the same types as those found in these. The houses (folding plate) are designated D, EAB, GAB. An investigated area west of house D is designated VfD. The three houses have a number of features in common. Most striking is the fact that the floor is below the original ground surface. The central or the eastern half is about ½ m deep while the western end is inclined. In house D, a series of parallel dark stripes was observed in the loose sand, fig. 3, and may possibly be traces of floor joists. The houses are oriented E.-W. with slight deviations N.W.-S.E., of 13°, 8° and 24° respectively. The houses revealed themselves on excavation as rounded rectangular areas of grey soil, the largest measuring 14 x 7 m. They were divided down the middle by a few central posts; a number of wall posts were also present. The width of the house between the wall posts was nowhere less than 6 m. The distance between the wall posts in house GAB varied between 1¾ and 2½ m. This house gives the clearest picture since there seems to have been only one occupation. Within the sunken area of house D it was only possible to demonstrate two unambiguous post holes to the west, whereas post holes were found in area VfD in direct alignment with the centre and wall lines of the house. These should be regarded as part of the house, so that house D attains a length of a least 20 m. It is not possible to decide whether the other two houses were of similar length, since excavation was confined to the sunken area.

Entrances and hearths could not be demonstrated, but all three houses contained a number of burnt stone fragments which in houses D and GAB were concentrated in a central layer. Immediately north of house D, fig. 5, and of house EAB, fig. 7, was a pit containing a few scattered artefacts corresponding to those

found in the houses. South of house GAB were two undated stone-lined fireplaces, fig. 12.

The excavations were carried out in a traditional manner. The topsoil was removed mechanically and the occupation layers removed in horizontal layers supplemented by vertical sectioning. The contours of houses D and EAB were drawn at each 10 cm and of house GAB at about every 20 cm.

The occupation layer at the sunken end of house GAB was covered by a sterile layer of sand and gravel. In the two other houses the occupation layer was also covered by a sterile sand layer, but above this was another thick occupation layer. House GAB thus saw one occupation and the other houses two; house D possibly three, a layer of charcoal separating the upper layer into two halves. It was not possible to decide in the field whether the sterile sand layers represent very brief or longer breaks in occupation, no breaks in the artefact content being found. The material is therefore presented for each house, and for the whole settlement when division is not considered necessary.

Artefacts

Quern-stones, fig. 15. 60 stones with wear facets are believed to be quern-stones, 23 being indeterminate fragments, 25 small rubbers, and 8 large rubbers for trough or saddle querns. Only 4 actual quern fragments could be identified. The material can unfortunately not be immediately compared with quern-stones from Danish Funnel Beaker settlements, since only about 25 querns are cursorily mentioned in the literature. It is possible that the big trough and saddle querns were first employed in the course of the Late Neolithic.

Striker-stones, fig. 15. 64 pieces were found, evenly distributed throughout the four areas. The majority are small quartzite pebbles with limited crushing, but a few have strong battering marks over large parts of the surface. This group also includes pieces of grey flint. Sharp pressers of grey flint are also assigned to this group.

Bracer, fig. 16. A flat piece of stone measuring 34 x 19 x 4 mm has been identified as a bracer fragment. It was found in house D, cf. fig. 5. All edges and corners, including the break, are ground. The three perforations were made with the same drill. The material is hornfels. Despite the three perforations, the nearest parallels seem to be narrow bracers of Sangmeister's form 1 (3). Narrow bracers belong according to Sangmeister to the later Bell Beaker groups.

Animal teeth. The very sandy soil at Myrhøj has normally prevented the preservation of bone material. However, the enamel remains of three teeth, found in house D, area VfD, and house GAB, could be identified by U. Møhl, Quaternary Zoological Laboratory, University of Copenhagen, as upper unerupted molars of young domestic oxen (m 1 and m 3). The third fragment is probably also a molar of domestic ox.

Burnt bone. 12 small fragments of burnt bone, as yet unidentified, were found.

Shells. Each house contained one or two depositions consisting of a handful of Cardium shells with a few oyster and mussel shells. It is tempting to regard the shells as the remains of a single meal, but not impossible that they were destined to be used for decorative purposes.

Amber, fig. 17. Two disc-shaped amber beads or buttons and a small piece of partly worked amber were found in house D. None of the other houses contained amber.

Corn impressions. 3 sherds from house D and 7 from house EAB show distinct impressions of as yet unidentified corn.

Flint chippings comprise 14,187 items distributed as follows: house D, 41.3 %; area VfD, 8.5 %; house EAB, 37.2 %; house GAB, 13 %. The 13 % in house GAB constitutes about one third of the amount in the other two houses and thus confirms the impression of a single occupation phase.

The presence of an unusually large number of broad flakes, i.e. flakes whose width perpendicular to the direction of striking exceeds the maximum length in the direction of striking, cf. fig. 18, was noted during excavation. These flakes, which occur, for example, in the preliminary preparation of axe rough-outs, have been found to form a constant percentage of the chips as a whole: house D, 26.8 %; area VfD, 26.1 %; house EAB, 29.1 %; house GAB, 28.3 %.

Blade technique is not represented at all in the material. Only 3 % of the flakes are burnt, which shows that flint was deliberately kept from the fireplaces. The raw material was mainly small blocks of locally available waterworn flint. This is shown by the presence of varying amounts of cortex in more than a third of all flakes. Two types of flint were used, both the common glossy flint of grey to grey-black colour and the mat calcareous grey flint. The glossy flint seems to have been preferred for cutting tools in particular, while the calcareous flint is used for axes, among other things, presumably because it is a tougher material. The distribution of the two types of flint is as follows:

	house D	area VfD	house EAB	house GAB
glossy flint	68 %	77 %	70 %	55 %
grey calcareous flint	32 %	23 %	30 %	45 %

Cores, fig. 18. 61 pieces of flint have been classified as cores. They are 5–8 cm long and 4–6 cm wide. 63.9 % are of glossy flint and 36.1 % of mat grey flint. 70 % have retained part of the cortex.

Scrapers, fig. 18, are the commonest implements, comprising 239 specimens. 23 % (57 pieces) are fragments, 22 being edge chips. 91.6 % of the scrapers are fashioned from glossy flint. Morphologically, they must be classified as flake scrapers, with a length of 35–80 mm and a width of 30–60 mm.

Retouched flakes. 266 irregular flint flakes have been retouched, in most cases finely.

Awls, fig. 19. Only 7 awl points were found, 2 of them being very slender and thin.

Burins, fig. 19. Burins were found only in house EAB, being 5 side burins, one of which has been fashioned from a surface-flaked flint sickle. 2 polygonal burins were also found.

Blades, fig. 19. The only regular blades are a strike-a-light found in house GAB

and a sickle blade from house D. The sickle blade has fine wear retouch on one edge and very distinct gloss.

Axe blanks, fig. 21. 9 specimens were recovered, 4 in house D and area VfD, 4 in house EAB, and 1 in house GAB.

Vertical axes. A solitary thick-butted vertical axe has been reconstructed from three fragments found separately in house EAB, fig. 20. Small vertical axes with pointed butts corresponding to the type *Danske Oldsager* II, fig. 387, were represented by 2 specimens in house EAB (fig. 21). Neither is an unfinished dagger and there is therefore good reason to reintroduce this type of axe as an artefact type in its own right with greater chronological and cultural value than Becker has been willing to accord to it (4).

Thick-butted, broad-edged hollow adzes are represented by 3 certain specimens from house D, only one of them complete (fig. 20). This adze was found with the edge upwards in the north wall of house D. The circumstances do not require a votive interpretation, however. At least half the axe blanks are found to be rough-outs for broad-edged hollow adzes and this type must be regarded as most characteristic of the Myrhøj complex.

Chisels, fig. 21. The material consists of an edge fragment of a thick-butted vertical chisel found in area VfD and an unfinished piece of corresponding form found in house EAB.

Flint daggers of early lanceolate types are represented by 14 fragments, fig. 22. One of them has very deliberate parallel flaking. 4 pieces derive from house D, 6 from area VfD, 3 from house EAB and 1 from house GAB.

Surface-flaked arrowheads, fig. 23. Triangular arrowheads with a concave base occur as 15 entire or fragmented specimens in all four find areas. They mainly seem to be older types corresponding to *Danske Oldsager* II, no. 574 and 575. 10 unfinished arrowheads of this type have been found, fig. 23.

Transverse points. 4 specimens were found in house EAB and 1 specimen in area VfD, fig. 23. The specimen of Mesolithic appearance with concave sides was found in the middle of house EAB in the lower habitation layer. The presence of transverse points in so late a context is not unexpected, but the Myrhøj specimens are some of the best-documented.

Loom weights. A loom weight of burnt clay with distinct traces of wear around the perforation was found in house D, fig. 24. 6 other lumps of clay from houses D and EAB are classified as loom weight fragments, one of them having remains of the central perforation.

Potsherds. The pottery material consists of 4,173 potsherds: 1,817 from house D, 412 from area VfD, 1,575 from house EAB and 339 from house GAB. The percentage occurrence of side-, rim- and base-sherds is given on p. 90, 1,350 sherds, 32 % of the material, are ornamented. In house GAB this figure attains 50 % of the total.

The sherds were found, like the other artefacts, in all parts of the occupation layers, but there were concentrations in houses EAB and GAB, cf. fig. 7 and fig. 12.

The ornament falls into two groups, according to pattern. One of these consists of horizontal, circumferential grooves, covering mainly the upper part of the pot, fig. 38–43. This is by far the commonest decoration, comprising the following percentages of the total decorated sherds: house D, 63.7 0/0; area Vfd, 85.2 0/0; house EAB, 69.4 0/0; house GAB, 56.1 0/0. The other main group consists of pure Bell Beaker patterns, incised and notch-stamped and Cardium-impressed, fig. 30–33. Undecorated vessels occur, just as there are a few examples of stamp ornament, especially circle-stamp. An undecorated vessel from house D has a cordoned rim, fig. 27.

On 6 ornamented sherds from both main groups, traces of white inlay were found.

Bell Beaker ornament consists partly of pure zoned patterns fig. 54 and 57, and partly of zones combined with a broader »picture area« in the middle of the pot, fig. 48. Both chevron filling and »metopic« division of this area occur, fig. 33. The zone designs belong to the basic elements of Bell Beaker Culture, being Clarke's motifs no. 1, 2, 4 and 5 (p. 93) (5).

The analysis of the sherds has not yet revealed the exact minimum number of pots, but at least 125 different pots seem to be represented in the settlement as a whole. On the basis of the more or less restored vessels, the material can be divided into 5 main form groups, fig. 37.

Form 1, fig. 38–45, comprises pots of Glob's B₃ type (6), which has long been established as Late Neolithic (7–8). The horizontal groove ornament is with a few exceptions confined to this type, which seems to occur with equal frequency in all three houses. The vessels vary in size from small beakers to large storage vessels.

Form 2, fig. 46–52, comprises low, broad vessels with rounded belly decorated with Bell Beaker designs (9). Apart from a solitary miniature beaker from area Vfd, this form seems to occur only in house GAB. The morphological differences between form 1 and 2 are given in tables on p. 96 and p. 98, where the diameters of rim, waist, belly and bottom are given in percentages of the vessel height for 5 completely reconstructed vessels.

Form 3 conforms completely in its dimensions to form 2, but differs from it in having a carinated belly. It corresponds completely to the regular Danish bell beakers, Glob K₁₋₂ (10). The form is represented by only two certain specimens from houses D and EAB, fig. 33: 11 and 54, but it is likely that a number of indeterminate sherds from these two houses derive from vessels of this type.

Form 4, fig. 55–61, straight-walled beakers, corresponds by and large to Glob's types K₄₋₆ (11). They are as a rule slightly conical and may show a tendency towards curved sides. Many examples of this form were found in houses D and EAB, whereas only one doubtful rim-sherd, fig. 56, was found in house GAB. The ornament consists of Bell Beaker patterns, but horizontal grooves similar to those in the form 1 vessels are also found, fig. 60. House D seems to have contained an especially large number of sherds of small straight-walled vessels with Cardium zone pattern, fig. 57–58.

Form 5, fig. 62–65, conical bowls, is represented by several specimens in houses D and EAB. Apart from one specimen with horizontal zone ornament, fig. 66, they are undecorated. The same applies to a bowl from house GAB, with curved sides, form 5 a.

Differences between the houses

While only quantitative differences can be observed in the stone and flint inventory from the three houses, qualitative differences are apparent in the pot-

tery. House GAB in particular differs from the others in containing form 2 and form 5a vessels, but no form 4 or 5. Form 1 is, as mentioned above, common to all three houses. There is no archaeological basis for deciding whether these differences are due to the individual preference of their occupants or are chronologically determined. I do not believe, however, that house GAB is exactly contemporaneous with the other two, and this is also suggested by its situation; the difference need be no greater than a decade, however.

Bell Beaker elements are predominant in the Myrhøj pottery, comprising both vessel shape and decoration type and technique. Single-Grave elements are the straight-walled vessels and the confinement of the groove ornament to the upper half of form 1 vessels.

Livelihood

The few unambiguous indications of livelihood consist of quern-stones, corn impressions, corn sickles, loom weights and animal teeth. Myrhøj thus represents an ordinary Neolithic agricultural milieu, with both arable and stock farming represented.

Habitation

A number of trenches have established that there are no further houses with sunken floors at the Myrhøj settlement, cf. folding plate. It is therefore not a question of village settlement and the houses cannot have been occupied for very long, or the sherds would be considerably more fragmented than they are, apart from the fact that the deposits would be thicker with considerably greater amounts of material. This accords closely with Therkel Mathiassen's conclusions, on the basis of a total registration of finds in N.W. Jutland, that at the relevant period of the Stone Age, people must have lived apart in transient settlements. The construction of the Myrhøj houses testifies, however, to a much more permanent form of occupation than Therkel Mathiassen presumably had in mind.

It is difficult to imagine a Myrhøj house reconstructed. There can by no means have been solid earth or wood walls. Personally, I imagine a light wooden framework covered with mats of some kind.

In a wider perspective, the Myrhøj find has significance for the conception of cultural development in the Bronze Age, which is regarded as a direct continuation of the Late Neolithic. At some time or another, possibly during the transition between the Early and the Late Bronze Age, true villages consisting of solid, timber-built, double-aisled longhouses emerged. Since house building and occupation forms are very tenacious phenomena, this episode, whenever it occurred, must have been of just as great importance as, for instance, the emergence of the Single Grave Culture after the floruit of the Funnel Beaker Culture.

It is difficult to find relevant material for comparison with the Myrhøj house type. One may refer in general to Simpson's survey of Beaker Culture settlements (13-14), and as far as Scandinavia is concerned to the remains of a house published by Strømberg (15). At several places in Europe, houses with sunken floors and a central row of posts seem to occur, although none as distinct as at Myrhøj have been published.

One would expect that settlements of Myrhøj type would be very common in Denmark, when the many graves and loose finds from the same period are considered (23). It is important to realise, however, that they will be extremely difficult to find. Imagine the Myrhøj houses situated in an ordinary ploughed field:

the cover of sand dunes, stone row and ancient topsoil would have been removed and the ploughing would have removed the upper 30 cm of the sunken house floors. All the post holes would have disappeared and only a diffuse area no greater than 8 x 5 m and with a depth of 20 cm would be left. The appearance would correspond to the deepest parts of the house pits which are shown darker in the general plan, cf. folding plate.

A few structures of this type were excavated by Oscar Marseen and the author in 1963–1968, but await publication. The article very briefly discusses these settlements which all derive from the Over-grave phase. The oldest of them, from Blegind in central Jutland, exhibits a purely east Danish Single-Grave milieu, containing *inter alia* D-arrowheads and pots of Glob's types H and I. Common to all these settlements is the presence of sherds with Bell Beaker ornament, fig. 70–71. An important observation is that Beaker ornament is found on sherds containing crushed stone temper, which thus differ decisively from sherds in pure Single-Grave tradition at the same settlements. At Myrhøj, the clay is mainly tempered in this fashion. A closer analysis of the settlement material will therefore probably result in the demonstration of a gradually increasing Bell Beaker influence in the course of the Over-grave period in Denmark. A number of loose finds of Bell Beaker sherds, from the west coast of Jutland among other places, show that in Denmark, Bell Beaker contacts must be equally expected via the western coastal regions as via the Baltic regions.

In the presentation of the Myrhøj material it has seemed natural to emphasize the many Bell Beaker elements which characterize it: the bracer, much of the form and decoration of the pots, and the winged arrowheads and other surface-flaked flint tools.

According to the most recent investigations, the Bell Beaker Culture is thought to have originated in southern France whence it spread to the greater part of Western Europe into Central Europe and the North (25). In certain regions, especially in the Rhine area, the Bell Beaker Culture came into contact with Corded Ware groups, related to our Single Grave Culture. Mixed cultures arose containing characteristic elements from both, as in our Myrhøj find. The Bell Beaker Culture covers a period of 7–8 centuries. On the basis of Carbon 14 analyses the earliest occurrence in southern France is placed at about 2500 B.C. There are dates of 2300–2000 B.C. from N.W. Europe and finally the special group in Holland is radio-carbon dated to the period between 2000 and 1800 B.C. (26). A beaker of this group has been found in a grave with an early Over-grave axe (Grossen Bornholt near Rendsborg) (27). A radio-carbon dating from the central part of house D at Myrhøj, taken from the lower charcoal-containing stratum of the middle occupation layer (layer 6, cf. fig. 4) gives a date of 1910 ± 100 B.C. (K. 2067). This is within the range of the younger part of the Bell Beaker Culture as given above, which accords with the archaeological observations in which it has already been mentioned that the bracer from house D is one of the younger types of Bell Beaker bracers. The same applies to a certain extent to the decoration at least of the pots. From the Single Grave culture in Denmark there are a couple of datings from the late Bottom-grave period and the transition to the Over-grave period (K. 1451 and K. 1284), both of which are somewhat earlier than the Myrhøj dating (2050 and 1950 ± 100 B.C.). Radio-carbon datings of indeterminate but presumably late Late Neolithic material are later, at 1610–1500 B.C. (28).

It is obvious that the Myrhøj find should be assigned to early Late Neolithic, since the transition from Middle Neolithic to Late Neolithic is defined by the re-

placement of the battle axe by the surface-flaked lanceolate dagger. It is, however, just as obvious that a large part of the pottery closely conforms in shape and style to that of the Over-grave period, while other parts just as obviously bear a Bell Beaker stamp.

The opinions on the significance of the Bell Beaker Culture for cultural development in Denmark have differed. Glob accords the culture a fundamental importance in the development to Late Neolithic: The relative scarcity of artefacts from this cultural group is in inverse relation to its significance for the cultural development both of Denmark and the rest of Europe (29). Others are more reticent (30). The Myrhøj find more than hints that the Battle Axe (Single Grave) Culture in its final phase, under compact influence from the Bell Beaker Culture is transformed to that Dagger Culture which ends the Stone Age, just as it is, by and large, in the rest of Europe.

Jens Aarup Jensen
Ringkjøbing Museum

Oldsagstegninger: Flemming Bau
Planer: Jens Aarup Jensen
Oldsagsfoto: Preben Dehlholm

NOTER

- 1) Uden gdr. Aksel H. Christensens store gæstfrihed på sine marker og Oscar Marseens beredvillige samarbejdsønsker var Myrhøj-gravningen næppe blevet så langvarig og omfattende. Gennem årene har flg. arkæologistuderende været assistenter: Jan Kock, Jens Vellev, Torsten Madsen, Frands Herschend, Lene Bateman, Lizzie Thamdrup, Anne Birgitte Gebauer, Lise Johansen, Ole Schiørring, Bjarne Lønborg, Flemming W. Larsen. I kortere perioder har følgende deltaget: tandtekniker Bent Jensen, arbejdsmand Ove Mikkelsen, landmåler Henning Møller og fru Lone Jensen. Konservator-assistent Gunnar Laustsen har lagt et stort arbejde i restaureringen af lerkarrene.
- 2) Trap, J. P. Danmark, 5. udg. bd. 16, p. 1085.
- 3) Sangmeister, E., 1964: Die schmalen »Armschutzplatten«, Studien aus Alteuropa, Teil I, p. 93 ff.
- 4) Becker, C. J., 1954: Die Mittel-Neolitischen Kulturen in Südkandinavien, Acta Archaeologica XXV, p. 78.
- 5) Clarke, D. L., 1970: Beaker Pottery of Great Britain and Ireland, Vol. 2, Appendix 1, 4, p. 424.
- 6) Glob, P. V., 1944: Studier over den jyske Enkeltgravskultur, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1944, p. 66 ff.
- 7) Kunwald, G., 1954: De ældste vidnesbyrd om ligbrænding i Danmarks oldtid, Dansk Ligbrændingsforenings Beretning 1954, p. 85 ff.
- 8) Becker, C. J., 1957: Nogle keramikfund fra det jyske enkeltgravsområde, Studia Neolithica in honorem Arne Åyräpää, FFT 58, p. 4–22.
- 9) Glob 1944, p. 66–67.
- 10) Glob 1944, fig. 60.
- 11) Glob 1944, fig. 60.
- 12) P. Kjærøum: KUML 1969, p. 25, fig. 14,4.
- 13) Simpson, D.D.A., 1971: "Beaker Houses and Settlements in Britain", Economy and Settlement in Neolithic and Early Bronze Age Britain and Europe, p. 131 ff (Myrhøj is the site mentioned p. 148, note 60).
- 14) Simpson, 1971, p. 148.

- 15) Strömberg, Märta, 1971: Senneolitiska huslämningar i Skåne, *Fornvännen* 1971/4, p. 237 ff.
- 16) Jvf. Glob, 1944, p. 151–52 og Müller, *Årb.* 1898, fig. 52.
- 17) Glob 1944, p. 97.
- 18) Glob 1944, p. 246 og Th. Mathiassen, *Årb.* 1937, p. 130.
- 19) Becker 1957, *FFT* 58, p. 4 ff.
- 20) Seeberg, P.: KUML 1968, p. 111 ff.
- 21) Glob 1944, p. 245.
- 22) Marseen, O.: KUML 1953, p. 102 ff. Becker 1954, *Acta Arch.* XXV, p. 85 ff.
- 23) Therkel Mathiassen, 1948: Studier over Vestjyllands Oldtidsbebyggelse, *Nationalmuseets Skrifter, Historisk Arkæologisk Række II*.
- 24) Waals, J. D. van der & W. Glasbergen, 1955: Beaker Types and their Distribution in the Netherlands, *Palaeohistoria* 4, p. 5–46.
- 25) Clarke, D. L., 1970: Beaker Pottery etc. . . . vol. I, p. 45–51.
- 26) Clarke 1970, vol. I, p. 82.
- 27) Clarke 1970, p. 81.
- 28) Tauber, H., 1970: Danske Kulstof-14 Dateringer III, *Årb.* 1970, p. 137–38 (K-1451, K-1284, K-1204, K-1203).
- 29) Glob, 1952: Danske Oldsager II, p. 61 og p. 120.
- 30) Becker, 1954: *Acta Arch.* XXV, p. 80.